

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת לך לך
(נמסר במוצש"ק נח)
מרחשון התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מדרש חז"ל בעניין הפסוק 'אלהים מושב יחידים ביתה, מוציא אסירים בכושרות', כי מאז שברא הקב"ה את עולמו הוא יושב מזווג זיווגים, והתשובה שהשיב רבי יוסי בן חלפתא לטענת המטרונית כי קל הדבר לעשותו וכו', וביאור הדעה השנייה שם, שהקב"ה עושה סולמות, משפיל לזה ומרים לזה. תשובות לקושיות בעל יפה תואר על דברי המדרש.

ביאור המעשה שהובא בספר כתר שם טוב, לגבי הסולטאן ששאל את חכמיו ג' שאלות בעניין האל ב"ה, והתשובות שענה עליהם נכדו של-חכם באשי שהיה שם. התשובה שהשיב לשאלה השלישית, כי הקב"ה עושה סולמות, משפיל ומרים, הוכחה היטב למשל במלחמה האחרונה. ביאור דברי הגמ' במסכת שבת [דף לא.], כי בג' שעות ראשונות, יושב הקב"ה ועוסק בתורה. מה יש לו לעסוק בתורה, הלא הוא זה אשר נתנה? ובירור הא כיצד הקב"ה מחדש חידושים בתורה?

המשך בעניין הנסים והנפלאות שעשה השי"ת לנו ולכל ישראל בשנתיים האחרונות. בדבר המסיבה שהיתה אז בתערובת, שקלא וטריא לעניין חידוש לגבי י"ז הפסוקים בתורה בהם כתוב 'יוולד בנים, ובנות', שיש הפרדה ע"י הטעם טפחא בין בנים לבנות, לבין הפסוק 'בנים ובנות, תוליד וגו' כי ילכו בשבי.

המשך העיון בדעת הרמב"ם לגבי הקדיש שאחרי תחנונים, ובירור מה שכתב כי 'אחר שאומר סדר היום, יתחנן מעט ויאמר קדיש'. בעניין קדיש יהא שלמא, אחרי פסוקים. ובירור מנהגינו באמירת רבי חנניא וכו' וקדיש דרבנן שהוא דעתיד, אחרי קריאת מזמורי תהלים. מדוע לדעת הרמב"ם, צריכים לומר קדיש אחרי 'תחנונים'?

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 807

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

שיעור לך לך. לפי מה שבדרך כלל היינו אומרים שזהו שיעור מוצאי שבת קודש – הייתי צריך עכשיו לומר, פרשת נח – אבל החלטנו לשנות זאת, כי עד שמפצים את השיעור, אחרי שהוא מודפס ומקבלים אותו, אם מקבלים בעש"ק לך לך את השיעור של נח, נגרם בלבול, כי חושבים שזה ישן. שזה היה בעבר. לכן כבר מבראשית בשנתנו זו – התשפ"ז בשל"ז – אנחנו משנים את זה. כגון השיעור במוצאי שבת הזה, נחשב שיעור לך לך. הרי כבר התחלנו לקרוא התחלת פרשת לך לך, ממנחה שלשבת, לכן הוא כבר נחשב שיעור לך לך.

השיעור מוקדש לרפואת והצלחת מרת שירה בת ידידנו הנעלה כש"ת הרב יואב מהאצרי הי"ו, השם ברוך הוא ישלח לה רפוא"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, ויחזקה ויאמצה בקו הבריאות. אכ"ר.

וכן הקדיש את השיעור ידידנו היקר רב פעלים לתורה ולתעודה, רבי יאיר בן רחמים שרפי הי"ו מהעיר חריש ת"ו, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולרפואת ולהצלחת אמו טובה בת יחיא ולע"נ אביו רחמים בן שלום ז"ל, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן מוקדש השיעור על ידי האשה החשובה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי', מארצה"ב, לברכת פרנסה טובה כפל כפלים משנים קודמות, עשר כדי שתתעשר [תענית דף י' ע"א]. בעבור שהתנדבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

יש גורסים, עשר בשביל שתתעשר. דהיינו, אם נתת מעשר, לבסוף בזכות זה יהיה לך ריוח פי עשר, ותתן יותר ויותר. כן ירבה וכן יפרוץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי הנדיב הנכבד רבי יצחק בן מרדכי הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו"כ השיעור מוקדש ע"י הרב שלום ב"ר אייל הי"ו לסייעתא דשמיא בקניית הדירה, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

מדרש חז"ל בעניין הפסוק 'אלהים מושב יחידים ביתה, מוציא אסירים בכושרות', כי מאז שברא הקב"ה את עולמו הוא יושב מזווג וזיווגים, והתשובה שהשיב רבי יוסי בן חלפתא לטענת המטרונית כי קל הדבר לעשותו וכו'. וביאור הדעה השנייה שם, שהקב"ה עושה סולמות, משפיל לזה ומרים לזה. תשובות לקושיות בעל יפה תואר על דברי המדרש.

אלהים מושב יחידים ב'תה וגו' [תהלים ס"ח, ז'].

דיברנו בשיעור הקודם, בעניין 'סולם מוצב ארצה, וראשו מגיע השמימה'. ישנו עוד סולם. ולא רק אחד, אלא הרבה 'סולמות'.

מפורסם מאמר חז"ל, אשר מקורו בבראשית רבה פרשת ויצא [פרשה ס"ח אות ד], וכן במדרש תנחומא [כי תשא אות ה', ובעוד כמה מקומות, לגבי הפסוק [תהלים ס"ח, ז'] 'אלהים מושב יחידים ב'תה, מוציא אסירים בכושרות, כי הקב"ה עושה שידוכים, אחד מפה ואחת משם, ומושב אותם בבית אחד וכו'.

וז"ל המדרש רבה שם, רבי יהודה בר סימון פתח, 'אלהים מושב יחידים ביתה', מטרונית שאלה את ר' יוסי בר חלפתא, אמרה לו, לכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו?

אמר לה, לששת ימים, כדכתיב [שמות כ', י"א] 'כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ'.

אמרה לו, מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו?

אמר לה, הקב"ה יושב ומזווג זיווגים. בתו של פלוני לפלוני, אשתו של פלוני לפלוני, ממונו של פלוני לפלוני.

אמרה לו, ודא הוא אֲמָנוּתִיהָ? אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים כמה שפחות יש לי, לשעה קלה אני יכולה לזווג. זהו כל מה שהקב"ה עושה כל הזמן? הרי תוך זמן קצר, אפשר לי לעשות זאת.

אמר לה, אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף.

הלך לו ר' יוסי בר חלפתא. השאיר אותה כך. שתיווכח בעצמה.

מה עשתה? נטלה אלף עבדים ואלף שפחות, והעמידה אותן שורות שורות. אמרה, פֶּלֶן יסב לפלונית, ופלונית תיסב לפלוני, וזיווגה אותן בלילה אחת. אלף חתונות.

למחר אתון לגבה, דין מוחיה פציעא, דין עינו שמיטא, דין רגליה תבירא. זה פצוע בראשו, וזה בעינו, וזה ברגלו השבורה וכו'.

אמרה להון, מה לכון דא? אמרה, לית אנא בעי לדין. ודין אמר, לית אנא בעי לדא. ההיא לא רוצה אותה, וההוא לא רוצה אותה.

וכו' וכדומה. אבל גם זה, בודאי שהדבר אינו מספיק.

וכבר היפה תואר [שם], שואל כמה שאלות אחרות. וזה לשונו, איכא למידק, שיראה שזו שאלה של טפשות, כי מי עמד בסוד וכו' לדעת מה הוא עושה? ודברים כאלו, אין בחק השכל להשיגם.

וכי אנחנו – בשר ודם – יכולים לדעת מה הקב"ה עושה? מה היא שואלת?

בודאי שהיא לא היתה שוטה גמורה. שהרי היא שאלה, שתי שאלות. בהתחלה היא שאלה, כמה ימים עשה ה' את עולמו? ואח"כ היא שאלה, מה הוא עושה מאז? ומובן כי השאלה הראשונה, היא הקדמה לשאלה השנייה. אם בששה ימים הקב"ה ברא את כל העולם, כפי שקראנו בפרשת בראשית, את כל העולם כולו, עם כל הפלאים שלו, את כל זה עשה בששה ימים בלבד, אם כן מאז במשך אלפי שנים, היה צריך להיות עוד עניינים שהוא עשה.

*

בעל הפירוש יפה תואר, שהיה גברא רבה, אדם גדול, לאחר ששאל כמה שאלות, הוא מפרש כאן איזו כוונה פילסופית בשאלה שלה, מהי השאלה ומהי התשובה של ר' יוסי. ישנה כאן עמקות. ראשית הוא מקדים לשאול, שזה נראה טפשות, כי מי עמד בסוד ה', כמו שהקדמנו.

והוא מוסיף, ואם באה לשאול כזאת – אם היא כבר באה לשאול כך – תשאל ג"כ, מה למעלה ומה למטה, וקודם הבריאה מה היה עושה, וכיצד באלה השאלות הרחוקים ממנו, כמ"ש ז"ל [חגיגה דף יא:]: אין שואלין מה למעלה מה למטה וכו'.

ואם היא שאלה שלא כהוגן, הי"ל להשיבה, אין חכמה לאשה אלא בפלך, כההיא דפרק שני שעירים [יומא דף סו:], או דחיה אחרת. שידחה אותה בקש.

ואם בא להשיבה, היה לו להשיב, כי מחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. גם מה שהקב"ה ברא בששה ימים, הוא יכול להתבלות במשך הזמן. הרי הדברים בעולם מתיישנים. כגון השמש, היא היתה צריכה להיחלש, במשך הזמן. כמו כל דבר שבעולם, שהוא מתבלה. אולם

מיד שלחה והביאה את ר' יוסי בר חלפתא. אמרה לו, לית אלוה כאלהכון. אמת היא תורתכון, נאה ומשובחת. יפה אמרת.

הכוונה שהוא לא אמר סתם מעצמו, אלא הביא ראיה מן הפסוק, אלהים מושיב יחידים וגו'. אפי' שלא נזכר הפסוק בגוף דבריו שבמדרש דלעיל, קיצרו וסמכו שהובא הפסוק כבר בפתיחת המאמר. לכן אמרה המטרונה שתורת ישראל משובחת.

אמר, לא כך אמרתי לך? אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. הקדוש ברוך הוא, מה עושה לה? מזווגן בעל כרחן שלא בטובתן. הה"ד "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות". מהו בכושרות, בכי ושירות. מאן דבעי, אומר שירה. ומאן דלא בעי, בכי.

א"ר ברכיה, כלשון הזה השיבה ר' יוסי בר חלפתא. הקב"ה יושב ועושה סולמות, משפיל לזה ומרים לזה, ומוריד לזה ומעלה לזה. הוי אומר כי אלהים שפוט, זה ישפיל וזה ירים [תהלים ע"ה, ח'].

הוא – ר' ברכיה – אומר בסגנון אחר. שהקב"ה עושה מאז בריאת העולם סולמות. ומביא על כך פסוק מפורש.

לא ברור, האם הדבר גם לדעתו קשור לשידוכים. כי לפעמים, עשיר מתחתן עם עניה, ועני מתחתן עם עשירה. או הכוונה היא, שאנשים עניים נהיים עשירים, ועשירים נהיים עניים. או מלכים נופלים, ומאידיך מאשפות ירים אביון, אנשים פשוטים עולים לשלטון.

בכל אופן, כיצד אתם מבינים? וכי המטרונה הזאת היתה עד כדי כך שוטה? הביאה אלף מכאן ואלף מכאן, ועשתה שידוכים? על פי מה היא עשתה את השידוך? העמידה אחד מול השני? לפי הגובה? לפי התחלת השמות, אותיות אל"ף ב"ת? וכדומה. לפי מה היא עשתה זאת? וכי אין לה שכל, עד כדי כך?

יכול להיות, כי מה שכתוב שהיא עשתה שורות שורות, אין פירושו לפי הגובה, או לפי איזה שאר דמיון חיצוני, או לפי האותיות, אלא כפי מה שהיה נראה לה מתאים ודומה, האחד אל השני. אולי לפי המקצוע, כשרון, כגון בבישול, פחייטות

להמשיך. משלים את החסר. שלא ייחלשו. וביום השני, המים. וביום השלישי, העשבים וכל הצומח. וכך על זה הדרך. אבל, הוא לא יכל להוכיח לה זאת, להראות לה את זה. הוא רצה משהו, שתראה במו עיניה. שידוכים, זה דבר שהיא תרגיש אותו, לא משהו שאינה מבינה.

ולגבי השאלה שלו, שבכל מקרה, מה זה משנה אם זה ששה ימים, או עשרה ימים, או תוך יום אחד – כך הוא שואל, כי 'עדיין השאלה במקומה' – חושבני כי אם הוא היה אומר לה, כגון שהעולם נברא במשך אלף שנים, אזי הקושיא כבר לא כ"כ קשה, כי לוקח לכך זמן רב. משא"כ אם זה רק בששה ימים, הקב"ה עשה את כל העולם הזה, את כל התבל, מלא עולם אשר אין קץ לגדלו, בריאה כזאת נפלאה בששה ימים, אז הקושיא היא חזקה. מאז ועד עתה, מה הוא עושה?

ביאור המעשה שהובא בספר כתר שם טוב, לגבי הסולטאן ששאל את חכמיו ג' שאלות בעניין האל ב"ה, והתשובות שענה עליהם נכדו של-חכם באשי שהיה שם. התשובה שהשיב לשאלה השלישית, כי הקב"ה עושה סולמות, משפיל ומרים, הוכחה היטב למשל במלחמה האחרונה.

בספר כתר שם טוב [חלק ששי, ראש השנה, דף 102] מובא בזה"ל, אחד ממלכי טורקיא [לפי מבטאנו אנחנו כותבים תורכיה, דהיינו תי"ו במקום טי"ת, כא"ף במקום קו"ף, והה"א מְפִיק] קרא לכל חכמיו, ושאל מהם שלש שאלות.

כידוע, פעם התורכים היו אימפריה גדולה, במשך מאות שנים, הם שלטו על הרבה ארצות, כולל פה בארץ ישראל, עד שהאנגלים גירשו אותם. אפילו עד ארץ תימן הם הגיעו.

המלך – הסולטאן – הזה, קרא לכל חכמיו ויועציו, ושאל אותם שלש שאלות.

האחת, מי היה אֵל, קודם אלוהיכם?

שאלה שניה, פני האל לאיזה פנה הם נוטים, לצד מזרח או מערב?

שאלה שלישית, במה עסוק אלהיכם, למן היום שברא העולם וכו'.

וחכמיו שאלו ממנו זמן, לחשוב מה להשיב לו. אלו הן שאלות קשות, ולכן אנחנו צריכים לחשוב על השאלות האלה, תן לנו זמן.

אנחנו רואים, כי הכל בתוקף. העצים מניבים פירות, לא הזדקנו. ישנו שפע בעולם, לא מתחסר כלום, לא נהיה פחות. אין בהם בלאי, כפי שיש במעשים הרגילים. כך הוא היה צריך לענות לה.

אי נמי, כההיא דפ"ק דע"ז [דף ג:] דאמר רב יהודה אמר רב, י"ב שעות הוי היום.

ג' ראשונות, יושב הקדוש ברוך הוא ועוסק בתורה.

ג' שניות, יושב ודן את כל העולם כולו. כיון שרואה שנתחייב העולם כליה, עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים.

ג' שלישיות, יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים.

ג' רביעיות, יושב ומשחק עם לויתן, שנאמר [תהלים ק"ד, כ"ו] לוֹיֹתָן זֶה יִצְרֶה לְשִׁחַק בּוֹ.

ולא להשיבה מעניין הפרטי, מהזיווג. כי מה נשתנה עניין הזיווג, משאר הדברים?

ועי"ל – ועוד יש לדקדק, או לשאול – למה לה להקדים, לכמה ימים נברא העולם, לשאלתה. והלא אף שתהיה הבריאה באיזה זמן שתהיה, שאלתה במקומה. אחרי תשלום הבריאה, מה הוא עושה?

ועי"ל במעשה שעשתה לבטל דבריו, שאין בו ממש. כי אפי' היה עולה בידה כמחשבתה, מאן לימא לן שלא היה מאת ה', שהוא מסבב הסיבות וכו'.

הוא מאריך שם, ועונה על כך באריכות, מי שיחפץ יעיין שם.

נראה לי, כי אולי לא כ"כ קשה, הקושיות הללו. לגבי השאלה הראשונה, נראה שהוא לא יכל להגיד לה כך, 'אין חכמה אלא בפלך', מכיון שהיא מטרונה, דהיינו אשה חשובה, בעלת שְׂרָרָה, תפקיד בשלטון. אם הוא היה מזלזל בה, אולי היא היתה מזיקה לו, או לכלל ישראל. הוא לא היה יכול לדחות אותה בזלזול.

ולגבי עניין 'מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית', אמנם הדבר נכון, אנחנו יודעים כי הקב"ה מחדש את הבריאה בכל יום, כל אחד כמו שהיה בעת הבריאה. כגון ביום הראשון, עניין האור והחושך. הקב"ה נותן בהם את הכח

לזולתו – על היותו גדול ממנו. וזה ענף מהגאווה גם כן וכו'.

יסוד המים – ממנו תאות התענוגים, כי כן המים – מצמיחין כל מיני תענוג. ותולדותיה – שתים: החמדה לגזול ממון חבירו ואשתו וכל אשר לו – להתענג בהם. והקנאה, כי יקנא בחבירו, אשר לו ממון רב וכיוצא בזה להתענג בו וכו' עכ"ל.

כשמעיינים מבינים שמהרח"ו אינו מדבר כאן על כל מיני השנאה, ועל כל מיני הקנאה, זולת בדברים ופרטים מסויימים שלהם בלבד. המדובר הוא בהדיא על קנאה מפני שיש לשני ממון רב, ולמה לי אין. אנחנו לא מדברים על עניין קנאה כזה, אלא על מה שמקנאים הגויים ביהודים מפני שיודעים הם את מעלותיהם, רואים את חכמתם וכו'. וזה פשוט וברור.

ומה שאמרנו כי הקנאה מביאה שנאה, מפורש בספרים רבים. כגון בארחות צדיקים תחילת שער השנאה [ובאחת המהדורות החדשות, ציינו בהערה שם (דף ט"ל) לדברי מהר"ש בן גבירול, כי מי ששונא מתוך קנאה, אין תקוה להפיג ולרפא זאת]. ועוד שם בשער הקנאה (דף קכ"א) לכל שנאה יש תקוה וכו' כשיתוקן הדבר ההוא [שבמקורו הוא שונא אותו]. חוץ מן השנאה מחמת הקנאה יעוש"ב.

*

אז קרא המלך את החכם ב[א]שי, והציע לפניו השאלות. ויספר לו, כי חכמי אשר בארמונו, קצרה ידם להשיב.

שאלתי את כל החכמים שאצלי בארמון, ואף אחד לא ידע לענות, אולם אמרו לי שאתה יכול לענות לי.

ויענה לו הרב למלך, שאלות כאלה, אינם כ"כ קשות. אף בן-בני, ועודנו צעיר לימים, יש לאל ידו להשיב לאדונינו המלך...

ויהי כאשר שמע המלך את דבריו, אמר, מהר והבא לפני את נכדך ביום מחר. ומחר, אזמין את כל גדולי מלכותי, וגם כל חכמי ארמוני.

ויהי ביום המחרת, ויבואו כל שריו ועבדיו לשמוע מה בפי הילד. והמלך לבוש בגדי שרד, יושב על כסאו העשוי בעשר מדרגות, כיאות למלך אדיר כמוהו.

ואחר עבור זמן המיועד, אמרו למלך, קצרה דעתנו מה להשיב למלכנו. אין לנו שום תשובה. אז חכמי אמרו למלך, כי שאלות כאלו, רב היהודים יכול להשיב תשובות לשאלותיו.

*

דרך אגב, תמיד רואים שאומות העולם, כאשר הם מסתבכים, או כאשר הם צריכים משהו, שהם רואים כי הוא אינו בכוח ידם, כגון לגבי תפילות על עצירת גשמים, הם פונים אל היהודים. אם כן, מדוע הם שונאים אותנו?

התשובה היא, כי הא גופא. השנאה היא תוצאה של-קנאה. הם מקנאים, ואמרו רק עם חכם ונבון, הגוי הגדול הזה [דברים ד', ו']. והם יודעים גם-כן שהיהודים הם העם הנבחר, קיבלנו את התורה, והשנאה הזאת מעבירה אותם על דעתם, כמו שאחז"ל כי נקרא הר סיני, הר שירדה עליו שנאה. ולכן הם מנסים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וגו', בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו. אבל כאשר אין להם ברירה, אז הם נלחצים לפינה, והם חייבים את היהודים.

או שהם 'מפילים' את העניין, על היהודים. הכי הרבה, אם הרב של-יהודים לא יוכל לענות, אזי לא תהיינה עליהם כ"כ טענות.

שאלה מהקהל אחרי השיעור: אבל מדברי ספר שערי קדושה, אפשר להוכיח שקנאה איננה תוצאה של קנאה, כי כתוב שם כי שנאה היא מיסוד האש, וקנאה מיסוד המים?

תשובת מרן שליט"א: בוא ונראה זאת יחד בגוף הספר. זה שם בחלק ראשון שער שני, וזה לשונו, דע, כי כל המדות הרעות, מושרשות בארבע מדרגות נפש היסודית, מצד הרע והקליפה אשר בה. ולכן, כל המדות רעות נחלקות לארבעה מינים. וזה פרטן:

יסוד האש, ממנו נמשכת הגאווה, הנקראת גסות הרוח, להיותו היסוד הקל וגבוה מכולן. ובכללה הכעס, כי מפני הגאווה, מתכעס האדם כשאין עושין רצונו. ואילו היה שפל רוח, ומכיר חסרונו, לא היה מתכעס כלל. נמצא, כי הגאווה והכעס מדה אחת הן. ותולדותיה – שלש: הקפדנות בלבד, כי לולא הגאווה – לא היה מקפיד בלבד, כעניין שביארנו בעניין הכעס. ובקשת השררה והכבוד – להתגאות על הבריות. והשנאה

וישאל המלך עוד – השאלה השלישית – במה מתעסק אלהיכם, למן היום שברא את עולמו? ויענהו, בבקשה אדוני המלך, לרדת מעל כסאו. והמלך ירד. וישוב הילד ויבקש, בבקשה לשוב ולעלות. והמלך (קם) בחמתו (וי)אמר לו, מה אתה חפץ להביע בזה?

ויאמר לו, הקב"ה עסוק ב'סולמות' שברקיע. מהקם מלכין, ומעריץ מלכין – כאן נפלה טעות בדפוס, זהו פסוק בס' דניאל [ב', כ"א] מְהֵעֵדָה מְלָכִין, וּמְהֵקִים מְלָכִין. דהיינו מְסִיר – מוריד מלכים, ומְקִים – מעלה מלכים – את זה ישפיל, ואת זה ירים.

ואז המלך וכל עבדיו, תְּמוּנָה תמהו מראות חכמת הילד, ופני חכמיו ויועציו חפו מבושה וכלימה.

הקב"ה משפיל ומרים. הנער הראה לו זאת בפועל, הנה אתה עכשיו מלך, אבל הקב"ה יכול יום אחד להפיל אותך, שתֵּרַד מן הכסא, והוא יקים מִישֵׁהוּ אחר. והרי זה מה שאירע בסוף, שהאימפריה התורכית, קרסה.

החלק העיקרי מהחכמה שבתשובות, הן לא עצם התשובות עצמן. הרי הוא יכול להגיד לו את הדברים בפה, וזהו. אולם הוא רצה להמחיש לו זאת, שיראה וירגיש זאת בחוש ממש. כאשר הוא סופר את האגורות, ורואה את הנר, ויורד מכסא של עשר מדרגות, אזי הוא יבין הדק היטב, היטב הדק.

שאלה מהקהל: לכאורה התשובה על השאלה השלישית, היא לא 'חזקה' ממש.

תגובת מרן שליט"א: על כך ברצוני לדבר, עוד מעט, בעזרתו יתב'.

אבל לפני כן, מדוע הסולטאן הזה שואל בלשון כזאת – בטח שמתם לב – מי היה האל לפני 'אלהיכם'? למה, מי הוא האלהים שלו? וכי הוא היה כופר? או עובד עבודה זרה? הרי הוא מוסלמי, כמו כל התורכים שהם מוסלמים.

נראה כי מרוב גסות רוחו, הוא התחיל להשתבש. הוא הרגיש את עצמו מלך אדיר וגדול, והתחיל לחשוב על השאלות הללו אשר עלו לו בראשו. הוא עלול היה להיות כופר בעיקר, אם לא יתנו לו תשובות שיניחו את דעתו. לכן הוא אומר שתי פעמים בסגנון 'אלהיכם', כי כבר היו מנקרים לו

והנה החכם ב[א]שי בא בלוית נכדו, עלם יפה עינים, ועמד לפני המלך וכל הנאספים. והמלך שאל ממנו, מי היה האל קודם אלהיכם? והנער השיב ואמר, אם נא מצאתי חן בעיני המלך, יתן לי איזה אגורות הנמצאות בכיסו. וכאשר בא המלך לעשות שאלתו ובקשתו, ויאמר לו הנער, בבקשה אדוננו המלך, לספור בעצמו את האגורות כמה הם, ואחרי כן אקבלם מידו.

המלך מלא בקשת הנער, ויחל לספור האגורות, אחד, שניים וכו'. והנער קפץ ויאמר למלך, בבקשה לספור קודם אחד. ויען לו המלך, אין מספר קודם אחד. אז הנער אמר לו, אין אל קודם אלהינו. הוא אחד, ושמו אחד.

כמו שאין מספר לפני אחד, רק 'אֶפֶס' כלום. כמר בן הקב"ה. וכמו שאנחנו אומרים באשמורות, לפניו לא נוצר אל, ואחריו לא יהיה. וישמח המלך וכל שריו ויועציו, על תשובת הנער.

ויוסף המלך ושאל – את שאלתו השנייה – פני האל, לאיזה צד הם נוטים? להיכן פני הקב"ה נוטים? לצד מזרח או מערב, ימינה או שמאלה, למעלה או למטה? כנראה כוונתו לשאול, לאיזה צד הוא מסתכל. שמא ישנם צדדים שהוא לא רואה. אינם תחת השגחתו.

והנער ענה ושאל, להביא לו נר שעוה. הביאו לפניו הנר, והנער קם וידליקהו. אז הנער שאל למלך, פני הנר הדלוק, לאיזה צד הוא נוטה? ויענהו, האור נוטה לכל הצדדים.

ויאמר לו הנער, כן הוא אלהינו. הוא אש אוכלה. בכל פנה שאדוני המלך יפנה, שם ימצא האלהים. השי"ת הוא בכל המקומות. הוא רואה בכל מקום. כמו שנא' [ישעיהו ו', ג'] מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. הוא מסתכל, לכל המקומות. רואה ויודע הכל.

כִּי יִי אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אוֹכֵלָה הוא [דברים ד', כ"ד]. מצינו זאת גם בתרגום שיר השירים, לגבי הפסוק [שיר השירים ה', י'] דוֹדִי צַח וְאֲדָם, כי זיו פני הקב"ה הם מאירים כאש, וכפי שנביא בס"ד לקמן.

והמלך וכל הנאספים מחאו כף אל כף, להורות רגשי שמחתם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

נהיה 'חסיד' שלו, ותרם מאות מליוני דולרים ל'קמפיין' שלו, עד שהסתכסכו כמו בגן ילדים. הקב"ה הראה לנו, שהכל היה בשביל ישראל.

אנחנו מדברים על כך, לקיים מה שנאמר [תהלים ק"ה, ב'] שִׁיחוּ בְּכָל נְפְלְאוֹתָיו וכו'. המון נסים שעשה לנו הקב"ה מראש.

וחכם אחר הובא שם שכתב, מי עשה שבבחירות באמריקה יבחר האיש ההוא המאמין, ולא האשה הכופרת. וכי גם בזה יוכל אדם להתפאר, שזה בכוחו ועוצם ידו?

והכל יודעים שזה היה נס גדול, שהוא חזר להיות נשיא. בפעם הקודמת כשהוא הורד מכסאו, כל העולם דיבר שהוא כבר לא יוכל לחזור לכסאו לעולמים. המומחים החכמים ביותר "ניבאו" כן, שהוא משוגע וכו', אף אחד לא יבחר בו לקדנציה נוספת.

וחכמה עשה הקב"ה, הוא יתברך לבדו, הכניס סימני זקנה מופלגים בקודמו.

וכי מי הרדים את המוח של ביידן? פתאום הוא נהיה סניילי. המוסד? השב"כ?

הכל בידי של הקב"ה לבדו.

בחוברת שם האריכו על כך, כמובן לא אקרא בפניכם כעת את הכל, רק ממש בראשי פרקים, והעורך ידפיס זאת. איך הפעיל לטובתנו את אחד שכנראה הוא נחשב מחסידי אומות העולם.

*

במוחו ספקות. הוא היה כמעט מין, כמו בלתי מאמין. אבל כאשר הוא שמע את התשובות הללו, הוא הבין שזאת האמת.

*

לגבי השאלה השלישית, מה הקב"ה עושה מאז הבריאה, ומה שענה הילד כי הקב"ה עושה סולמות, משפיל ומרים, שזה נראה כאילו פחות חזק מתשובותיו לשאלות הראשונות.

אבל למשל, עינינו רואות כיום, מי היה נשיא ארצות הברית, עד המלחמה האחרונה? מי החליף את הנשיא? ומתי הוריד אותו? מתי הוריד את זה, ומתי העלה את זה? הדבר מתוכנן לפרטי פרטי, באופן מדהים.

ישנה חוברת בשם 'מלחמות אני עשיתי', [התכנית האלהית להצלתנו מאיום ההשמדה האיראני – נחשפת!!] מי שיעיין בה, יראה ויבין דוגמא, איך אצל הקב"ה הכל מחושב במדויק.

בכלל הנדפס שם מאחד הרבנים שכתב בזה"ל, [הובא בחוברת הנז"ל בדף 22] מעולם לא קרה, שנשיא ארצות הברית, היה מוכן לעשות עבודה למדינה אחרת. גם בחירתו לנשיא, היא נס. מרבית הסיכויים היו למי שעמדה מולו. ואם היא היתה נבחרת, מזמן היה לאיראן פצצת אטום, ותכננו להשתמש בה.

אך הקב"ה סיבב שירצו להתנקש בו, ונס שהוא נשאר בחיים, וזה העלה את כוחו, שהמליארדר

מובא שם בדף 9 בזה"ל, בשנת [ה'ת"ש – בזמן הנאצים – העולם כולו מלא בשנאת ישראל. אירופה, טובלת בנהרות של דם. העולם ואף מדינות המערב – כולל ארה"ב – יודעות ושותקות שנים רבות, ולא עושות מאומה, להצלת ששה מליון יהודים שעולים על המוקד.

אי שם ביבשת אמריקה הגדולה, מתגוררת משפחה בשם טראמפ. שלמרות היותה מגזע נָצִרים, מאמינה באלהים אחד.

באורח פלאי, ראש המשפחה להוט אחרי יהודים בכלל, ואחר רב יהודי מסויים בפרט, עד כדי שהוא מפנה אליו את כל שאלותיו. זה מתחיל כבר מאבא שלו.

האהבה הזו הגיעה, עד כדי שביום מן הימים הוא מקצה לו מנכסיו שטח, ובונה לו בית-הכנסת. ככה גדל שם הילד דונלד, בתוך בית נצרי מוקף אהבת ישראל מופלאה. הילד גדל ונישא, וביום מן הימים, בתו – שינקה אהבת ישראל זו – מביעה את רצונה להתגייר ולישא בעל יהודי (מסורתי) בשם ז'רנד קושנר.

בשנת התשע"ז, דונלד טראמפ, בשנות השבעים המוקדמות שלו, ולמרות היותו נשמע אדם הזוי לחלוטין, ומפזר הצהרות בדיוניות, וחרף הסקרים המנבאים לו הפסד בטוח, הוא מנצח את יריבתו, ונבחר לנשיאות ארה"ב.

בשנת התש"פ, הוא החזיק בתפקיד ארבע שנים, כשבסיומם הוא נדחק החוצה לטובת גו ביידן – המוקף יועצים שונאי ישראל, ש'גנב את הבחירות' לטענת טראמפ. עשו הפגנות ותביעות, אבל שום דבר לא עזר. טראמפ עוזב את הבית הלבן, ובמקומו נכנס גו ביידן. הנשיא ביידן זכה במס' הקולות הגבוה ביותר, שזכה אי-פעם למועמד הנשיאות. מעל 81 מליון קולות. בתחילת נשיאותו, הוא זכה לאחוזי תמיכה גבוהים מאוד בציבור. ללא ספק הוא יוביל את אמריקה קדנציה נוספת, אמרו הפרשנים. הנסיגה הפלאית.

הנשיא הזוכה לפופולריות גדולה ביותר, מנהל את המדינה ומוביל מהלכים עולמיים בהשכל ודעת, הזיקנה כמעט ולא ניכרת בו, למרות התקרבותו לגיל ה-80. אך אט אט העניינים מתחילים להסתבך... לעיני המצלמות, מתחילים להיפלט מפיו מלים ומשפטים חסרי פשר. הדבר חזר ונשנה פעמים רבות, בצורות מוזרות ויוצאות דופן. אמנם מבחינה רפואית, מעולם לא ניתנה הבחנה רשמית של סגילות (דמנציה בלע"ז). מלבד זאת, החלו לקרות בו זמנית, מעידות ונפילות פיזיות עשרות פעמים, לעיני המצלמות. אחת המעידות התרחשה בעודו עולה על המטוס הנשיאותי, בסיום ביקור באירוע של חיל האוויר האמריקני. למרות כל זה, רופאיו האישיים הצהירו שהוא כשיר לתפקידו. לשאלות עיתונאים על כשירותו לתפקיד הרם, בגין תופעות מוזרות אלו, הוא אמר: "אני עובר מבחן קוגנטיבי (כושר שכלי) בכל יום, באמצעות קבלת החלטות קריטיות בנושאי בטחון לאומי וכלכלה". קיץ תשפ"ד.

שנים חלפו ביעף, ושוב מתקיימת מערכת בחירות על הנשיאות. ביידן, למרות הכל, בטוח שהוא כשיר, ויכול להוביל את אמריקה ארבע שנים נוספות, ומחליט להישאר ולהתמודד מול הנשיא לשעבר דולנד טראמפ, שנבחר שוב להתמודד מטעם המפלגה הרפובליקנית. פליטות הפה חסרות הפשר, של נשיא מעצמת העל, ביידן, הפכו לנושא מרכזי במהלך הבחירות, והעלו באופן משמעותי את החששות לגבי נשיאותו. מלבד פליטות הפה המביכות, נצפה הנשיא ביידן כשהוא מבולבל, וממלמל מלים לעצמו. זה גרם לציבור ממפלגתו, להיות מודאג מאוד לכשירותו וליכולתו לכהן בתפקיד הרם.

במערכת הקמפיין, נערך עימות בין שני המועמדים, ואז ביידן – שניסה עד אז עוד איך שהוא להסתיר את הזיקנה שהולכת ופושטת בו – לאחר דקות ארוכות של עימות הגיוני וענייני, לפתע החל לגמגם ואמר דברים לא ברורים, ואז סיים במשפט הבא: "אנחנו סוף סוף ניצחנו את מערכת הרפואה..."

טראמפ ניצל את ההזדמנות שנפלה לידי עד תום, ואמר: "אני מסכים עם מה שהוא אמר, שניצח את מערכת הרפואה. הוא ניצח והרס אותה למוות..." ברגע אחד התפשטה פליטת הפה האומללה בכל העולם. מאות מליוני אנשים, הגיבו בהלם מוחלט. סיכויי לבחירתו מחדש צללו בחדות. שתי יריות מרובוהו של מתיו קרוקס, צלף מקצועי, מפספסים בשבריר סנטימטר את גולגלתו של טראמפ בעצרת בחירות בפנסילבניה. הנשיא לשעבר סובב את ראשו לכיוון אחד – שבריר שניה לפני שהכדורים פגעו בו, והציל את חייו. [שמעתי אומרים שהכדור היה צריך לפגוע בראשו, אלא שבאותו רגע סובב אותו, והכדור רק שרט את אזנו. איתמר].

"אלהים הציל את חיי, כדי שאציל את אמריקה", אמר מאוחר יותר. היה זה, הקש ששבר את גב הגמל עבור ביידן. הוא הודיע על פרישה, ומינה את סגניתו קמלה האריס, כמחליפתו בהתמודדות מטעם המפלגה הדמוקרטית. למרות שהאריס נתפסת כ"כלומניקית", מטוטלת הסקרים שנעה עד כה לכיוונו של טראמפ, חוזרת ונעה, וחווה מירון צמוד ביותר. למרות זאת, מומחי דעת הקהל האמריקאיים משוכנעים בניצחונה של האריס, עד שעם פתיחת הקלפיות, בה' במרחשון השתא, מכריזים הפרשנים: "האריס תנצח בודאות".

לתוצאה הסופית איש לא ציפה. ניצחון מוחץ של טראמפ בכל המדינות המכריעות בארצה"ב. הארים סופגת תבוסה קשה ביותר, וטראמפ משיג שליטה מלאה גם בכל מוקדי הכוח המרכזיים: הקונגרס, הסנאט ובית המשפט.

טראמפ חוזר בפעם השנייה – והאחרונה – לבית הלבן, נחוש ותקיף מתמיד. למרות הבטחתו במערכת הבחירות, "אמריקה תחילה", הוא מציב אולטימטום לאיראן: 60 יום למשא ומתן, או תקיפת מתקני הגרעין. וכו' וכו'.

ובהמשך בדף 15 מובא כך, התנהלותו של טראמפ כלפי ישראל, היא שמימית ולא רציונלית! הרי לא רק הבדלנים, אלא גם מרבית היועצים שלו אמרו לו, אל תיכנס לזירה הזאת.

לכן אין ספק, שהקב"ה הנחיל לנו סייעתא דשמיא גדולה מאד. המפלגה הרפובליקנית, הסביבה של טראמפ והוא עצמו, כולם אוהבים את ישראל. זה לא המפלגה הדמוקרטית, שהיו לנו בעיות עם חלק ממנה. אלא מה, שיש שם גורמים קשים אפילו יותר מהדמוקרטים מבחינת הבדלנות, שרואה רק את אמריקה, ושוללת התערבות במשברים אחרים.

לכן הסייעתא דשמיא פה היא אדירה, שדוקא טראמפ עם השפעת הבדלנים סביבו, הלך עם היהודים ביחד וכו'. עד כאן.

*

כן עושה? מלמד תינוקות שלבית רבן. מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב. ומה הוא עושה בלילה? מעין יממא. אי בעית אימא רוכב על כרוב קל שלו, ושט בי"ח אלף עולמות, ואי בעית אימא יושב ושומע שירות מפי חיות.

הגמרא כאן כמובן מדברת ברמזירמוזים, אבל נבאר כמה נקודות, בכל זאת.

החתם סופר [במסכת שבת דף ל"א ע"א, דף ק"א מדפי הספר] שואל, מה הפירוש 'שלש שעות ראשונות, הקב"ה יושב ועוסק בתורה'. למה הקב"ה יושב ועוסק בתורה? הרי הוא זה שנתן לנו את התורה, א"כ מה יש לו לעסוק בה? בשלמא אדם אשר גם אם למד את כל התורה כולה, הוא חוזר עליה בכדי שלא ישכח, אולם הקב"ה הרי אין שכחה לפני כסא כבודו.

הערה מהקהל: כתוב בתרגום שיר השירים, שהקב"ה מחדש דברים בתורה.

תגובת מרן שליט"א: יפה.

וז"ל החתם סופר, צ"ל – צריך לדעת, לעיין – מאי קא עסיק? וכי חוזר על לימודו, שלא ישכח חס ושלום? לא איש אל.

אח"כ הוא מוסיף וטוען, דבר מעניין. וגם אינו מחדש בה חידושים, שהרי הוא נצחיי, ולא בשמים היא.

לגבי 'לא בשמים היא', את זאת הנני יכול להבין. אבל אינני מבין את הסגנון בשאלה, שהקב"ה

למה עשה זאת הקב"ה? הכל בשבילנו. כל התכנית הזאת. פי אלהים שפט, זה ישפיל וזה ירים [תהלים ע"ה, ח].

עשה סולמות, להוריד את ביידן, ולהעלות את טראמפ. לב מלכים ושרים, ביד י"י.

ביאור דברי הגמ' במסכת שבת [דף לא.], כי בג' שעות ראשונות, יושב הקב"ה ועוסק בתורה. מה יש לו לעסוק בתורה, הלא הוא זה אשר נתנה? ובירור הא כיצד הקב"ה מחדש חידושים בתורה?

כבר הזכרנו לעיל את דברי הגמרא במסכת עבודה זרה [דף ג' ע"ב, וכדלעיל] שם מובא כך, אמר רב יהודה אמר רב, שתיים עשרה שעות הוי היום. שלש הראשונות, הקב"ה יושב ועוסק בתורה. שניות, יושב ודן את כל העולם כולו. כיון שרואה שנתחייב עולם כליה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים. שלישיות, יושב וזן את כל העולם כולו, מקרני ראמים עד ביצי כנים. רביעיות, יושב ומשחק עם לויתן. שנאמר [תהלים ק"ד, כ"ו] לויתן זה יצרתי לשחק בו.

ברור ופשוט, הננו מבינים שישנם כאן דברים נסתרים, גבוהים ועמוקים. אבל אולי נסביר כמה נקודות.

כתוב בהמשך הגמ' שם, שהדבר היה כך לפני החרבן. אבל עכשיו, הקב"ה כבר לא שוחק, אלא [ישעיהו כ"ב, י"ב] ויִקְרָא וגו' ביום ההוא לְבָבִי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְחָה וּלְחָגֹר שָׁק. וא"כ מה הוא

הדבר נכלל בנוסח ברכות התורה, בא"י 'נותן' התורה, בלשון הווה.

הגרי"ח בספרו בן יהודע [שם] מסביר זאת בצורה אחרת, על דרך הסוד, כדרכו בקודש, וזה לשונו, הכוונה על תיקון העולמות, בהמשכת המוחין וזיווגי המדות העליונות ויחוד השמות, כי ידוע, שכל התורה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, וכל דבר מדברי התורה שרשו פתוח אלי מים העליונים.

ולכן כינו תיקון העולמות העליונים בלשון זה, שאמרו יושב ועוסק בתורה, והוא מליצה נאה ולשון נסתר.

ובשלישית יושב וזן כל העולם כולו [שם], אינו עושה אז ארובות בשמים, אלא מסבב סיבות ידועות לו יתברך, כאשר גזרה חכמתו לכל בריה ובריה, זה בכה וזה בכה, ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ועל כן, אדם המאמין בה, מבלה כל ימיו בטוב התורה. אך אם יצא יצא שעה אחת לעסקו, יזדמנו לו הסבות האלה באותה השעה, ולא יפסיד כלום. וכי האמין בה, תיחשב לו צדקה לדור ודור עד עולם. אך מי שלבו נוקפו ואינו מאמין בה' להשליך עליו יהבו, מתהפך בתחבולות, בנפשו יביא לחמו, ומה גם להתכבד עצמו וליהנות מתורת ה' ולעשות אותה קרדום לחפור. ואלו היה ממתין ובוטח בה', היתה אותה הפרנסה עצמה מזומנת לו בהיתר על ידי סיבה קרובה, אמנם רחק לבו מאמונה.

החת"ס אומר, שהקב"ה לא מחדש חידושים בתורה. ואני הקטן בער ולא אדע. צודק [בני הרה"ג שאול הי"ו שהעיר לעיל], כי כתוב במפורש בתרגום שיר השירים, על הפסוק דודי צח ואדום [שיר השירים ה', י'], שהקב"ה מחדש חידושים.

כתוב שם כך – הלשון היא בארמית, אבל הנני אומר זאת בפניכם בלשון הקודש – ידודי צח ואדום, הקב"ה עטוף ביום באצטלא לבנה כשלג, ועוסק בארבעה ועשרים ספרים, תורה נביאים וכתובים, ובלילה עוסק בששה סדרי משנה, וזיו כבוד פניו מאירים כאש.

הוא נצחיי. לכאורה, מה הקשר לכך שהוא נצחיי? הוא היה צ"ל, שהקב"ה הוא נתן את התורה, והוא יודע את כל התורה. כאשר אנחנו לומדים תורה, אנו מחדשים בה חידושים, כי מה שלא הבננו ברגע הראשון, אחרי שמתעמקים מבינים. אחרי שרואים כמו סתירות ממקום למקום, ומיישבים אותן, ישנם חידושים, וכדומה. אבל הקב"ה, הוא יודע את כל התורה כולה, מה יש לו לחדש? 'חידוש' זהו דבר שלא ידענו מראש. מה הדבר קשור ל'נצחיי'?

הערה מהקהל: אבל אין חיוב לדעת, יש חיוב ללמוד.

תגובת מרן שליט"א: מה ברצונך להגיד? שהקב"ה לומד, בלי לחדש? כפי שיש לנו עניין – מצוה – ללמוד, גם להקב"ה יש לו עניין ללמוד? מהו העניין? בשביל מה? אנחנו חוזרים על התורה, כי הכלל הוא, שאם לא חוזרים אזי שוכחים. אבל אצל הקב"ה, הדבר אינו שייך. וכי הקב"ה עשה ציווי לעצמו, שיחזור על התורה כל הזמן, יום אחרי יום? כל הזמן לחזור? הדבר אינו משעמם?...

הערה מהקהל: כתוב שהקב"ה ג"כ מקיים את המצוות.

תגובת מרן שליט"א: זה משהו אחר. וכבר דיברנו על כך בשיעור הקודם.

על כל פנים, כך החתם סופר שואל. ותשמעו מה שהוא מסביר.

אבל הפירוש הוא כך, שמשפיע בכל יום שכל ובינה, לכל ההוגים בתורה באותו היום.

שמעתם? הקב"ה עוסק בתורה, לא בשביל עצמו, אלא בשבילנו. בכדי 'להוריד' את התורה הזאת אלינו.

יהיב חכמה לחכימא אשר חלק לו בבינה, ממה שניתן ומוכן לפני האיש מיום עמדו על הר סיני, וגם חלק חבירו עם הארץ בעולם הזה.

ישנם עמי ארצות, אשר היו צריכים לעסוק בתורה ואינם עוסקים, ע"כ צריכים לתת לאלו שכן לומדים את החלק הזה.

והיינו עסק התורה, להשפיע לכל אחד כנ"ל. כך החת"ס אומר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרעש הגדול אשר שמעת? ומשיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו, רבש"ע, אלו רשעי ישראל וצדיקי (עובדי אלילים) [הגויים] שנשתיירו בגיהנם, שעונים אמן, ומצדיקים עליהם את הדין. מיד מתגלגלים רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר, ואומר, מה אעשה להם יותר על דין זה? כבר יצר הרע גרם להם.

באותה שעה נוטל הקב"ה מפתח של גיהנם בידו, ונותן להם למיכאל ולגבריאל בפני כל הצדיקים, ואומר להם, לכו ופתחו שערי גיהנם, והעלו אותם. מיד הולכים עם המפתחות, ופותחים שמונה אלף שערי גיהנם, וכל גיהנם וגיהנם שלוש מאות פרסה ארכו, ושלוש מאות רחבו, ועוביו אלף פרסה, ועמקו מאה פרסה. וכל רשע ורשע שנופל לתוכו, שוב אינו יכול לעלות וכו'.

חזינן, כי ישנו מושג 'תורה חדשה', ש"מ כי הקב"ה כן מחדש חידושים בתורה.

מהר"א הכהן בעל מדרש תלפיות, עומד על כך. מה הפירוש? הרי לא יתכן תורה חדשה. התורה היא נצחית, היא לא משתנה, כמפורסם. ואכמ"ל.

נראה לי בס"ד – הדברים אמנם נסתרים ביותר, אבל רק לקרב קצת את הדברים אל השכל המצומצם שלנו – כי בודאי שהתורה שלנו היא לא משתנה, ולא תשתנה. אבל כפי שהקב"ה נתן לנו תורה, הוא יצר את התורה, א"כ הוא יכול הלאה להמשיך. זה לא סותר את התורה שישנה עכשיו, כי יש לו להוסיף עוד דברים, 'שמועות חדשות' שלא היו. כפי שהוא יצר אז, גם עכשיו הוא עדיין יוצר. על כן, הדבר אינו פלא. כי יש – ראשית – את התורה הקיימת, וישנה תוספת לתורה, דברים נוספים. לא כתוב, כי מה שיש לנו, זהו הכל. אכן התורה נצחית, ואיננה משתנה, אבל אפשר להוסיף עליה, הדבר אינו מוגבל.

שאלה מהקהל: למי מגיעים החידושים הללו?

תשובת מרן שליט"א: יגיעו אלינו לעתיד לבוא. את כל החידושים הללו, נשמע לעת"ל. זהו מה שכתוב בתרגום שה"ש, 'ועתיד לפרסמם לעמו ביום הגדול'.

ואח"כ מוסיף התרגום, כי זה מרוב החכמה והסברא, שהקב"ה מחדש שמועות חדשות בכל יום, ועתיד לפרסמם לעמו ביום הגדול.

כידוע, תרגום שיר השירים הוא כמו מדרש. הדברים רמוזים בפסוק עצמו, 'דודי צח ואדום'.

דוד"י בגימטריא כ"ד, עשרים וארבעה ספרים.

צ"ח בגימטריא תשעים ושמונה, זה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור. התורה שבכתב, יש בה מ"ט פנים לכאן ולכאן, וביחד זה צ"ח.

'אדום' – וא"ו אדום. הוא"ו היינו ששה סדרי משנה. והמלה 'אדום', כי כאשר הקב"ה עוסק במשנה, פניו מאירים כמו אש.

הבאנו מקודם כי הקב"ה 'אש אוכלה', כמו נר שפניו לכל הצדדים.

הרי לנו כתוב בַּהֲדִיָּא, שהקב"ה מחדש שמועות חדשות בכל יום. והרי פירוש החת"ס נראה דחוק מאד, קשה להכניסו בלשון הגמרא. זו העמסה גדולה מדאי, לפי קוצ"ד.

אבל לכאורה, הא גופא החת"ס ישאל אותנו, מה הקב"ה מחדש? איזה חידושים ישנם אצלו? ועוד במשך שלוש שעות?

ולא רק התרגום. גם במדרש תלפיות הביא [באות א', ענף אמן] כגון דא, בשם ילקוט ישעיה [הוא בילקוט שמעוני על ספר ישעיה פרק כ"ו], אות תכ"ט בזה"ל, אל תקרי שומר אמונים – אלא שאומרים אמן. שבשביל אמן אחד שעונים רשעים מתוך גיהנם, ניצולין מתוכו. כיצד?

עתיד הקב"ה להיות יושב בגן עדן ודורש, וכל הצדיקים יושבים לפניו, וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, וחמה ומזלות מימינו של הקב"ה, ולבנה וכוכבים משמאלו, והקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח.

וכיון שמסיים ההגדה, עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו – המדובר אז, בסוף הדורות – ואומר, יתגדל ויתקדש, וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל באי עולם כולם עונים אמן.

ואף רשעי ישראל וצדיקי (עובדי אלילים) [הגויים] שנשתיירו בגיהנם, עונים ואומרים אמן מתוך גיהנם, ומתרעש העולם, עד שנשמע קול צעקתם לפני הקב"ה. והוא שואל, מה קול

ואם תשאל, איך 'נקלוט' את הכל ביום אחד? את זאת תשאיר להקב"ה. אכן הדברים מאד נסתרים ונעלמים, מי יכול להגיע לעמקם. אבל אני רק אומר כי עכ"פ הדבר אינו תמוה.

מצינו כמרכן בטואו"ח סימן מ"ז, לגבי ברכות התורה, שהיא חמדת הקב"ה, שהיה משתעשע בה בכל יום. מי מבין זאת? מצינו ג"כ שמשתעשע עם הצדיקים בגן עדן, מחצות הלילה. והמקב"ה יאיר עינינו.

ובלנ"ד עוד נרחיב בשיעור נוסף, בעזר האל וישועתו.

המשך בעניין הנסים והנפלאות שעשה השי"ת לנו ולכל ישראל בשנתיים האחרונות. בדבר המסיבה שהיתה אז בתערובת, שקלא וטריא לעניין חידוש לגבי י"ז הפסוקים בתורה בהם כתוב 'זולד בנים, ובנות', שיש הפרדה ע"י הטעם טפחא בין בנים לבנות, לבין הפסוק 'בנים ובנות, תוליד' וגו' כי ילכו בשבי.

בחוברת 'מלחמות אני עשיתי' [הנז"ל] הובא בשם אחד הרבנים [בדף 22] בזה"ל, מעט מהנסים שהיו לנו בשנתיים האחרונות.

התכנית המקורית שתכנן השטן הישמעאלי מאיראן, חמאס יתקוף בדרום ויגיע עד ים המלח, וחיזבאללה – אלה הזבל' מהצפון – שמול מאה וחמשים אלף הטיילים שבידו, הקסאמים של חמאס הם קפצונים, יתקוף מהצפון ויכבוש את כל הצפון. ובתווך ערביי ישראל יצטרפו. הצבא לא יוכל להשתלט, ויהיה 'להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים'.

אך המסיבה האומללה שהיתה בשמחת תורה, העבירה את רב המרצחים על דעתו – מה קרה שאותו 'מוכה בסנורים' [סינאור] התחיל פתאום לתקוף? – הוא לא יכל להתאפק. הוא חשב, לנצל את ההזדמנות. והחליט להיכנס למלחמה, כשהחיזבאללה לא מצטרף אליו. וביום זה, אלף ומאתים יהודים נטבחו במיתות משונות וכו'.

רח"ל.

ובזה כלל ישראל זכו לישועה, ראו שמירה 'בהירה' לשומר שבת. המחבלים לא הגיעו לישובים שומרי שבת, גם בשדרות ואופקים הם לא נכנסו לבתי הכנסת.

ואח"כ מובא שם הסיפור הנפלא עם ה'ביפרים' וכו'. ואכמ"ל.

זהו קיום שיחו בְּכָל נְפִלְאוֹתָיו [תהלים ק"ה, ב']. דֹּר לְדֹר יִשְׁבַּח מַעֲשֵׂיךָ, וּגְבוּרָתֶיךָ יִגִּידוּ וגו' וּדְבָרֵי נְפִלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה [תהלים קמ"ה, ד'–ה']. העניין הזה חשוב. אם היתה לנו אפשרות, היו עושים על כך 'מגילת אסתר', ואולי יותר מאשר שם. לספר את כל הנסים והנפלאות, צירוף כל המאורעות אחד אחרי השני וכו'. ואומרים כי ישנם עוד דברים שאינם ידועים.

אותה המסיבה, בעוה"ר, של פשע ורשע, עם תערובת [גברים ונשים], השם ירחם.

ובנושא הזה, ישנו חידוש מיוחד, לגבי מה שאנחנו קוראים בפרשת בראשית ובפרשת נח, וְיֻלְדוּ בָנִים וּבָנוֹת. הטפחא בתיבת 'בנים'. למה לא כתוב, 'זולד, בנים ובנות'? התשובה היא, כי צריכים להפריד בין הבנים לבין הבנות.

כי היה אפשר לכתוב 'זולד, בנים ובנות', מה לא טוב בכך? אלא, צריכים להפריד.

כתוב בראשונים, 'אל תערב בנים ובנות, פן יחטאו'.

בשלחן ערוך המקוצר [אבן העזר ח"ב סימן ר"א סעיף י"א] הבאתי בס"ד בזה"ל, גם ילדים קטנים וילדות קטנות, צריך לחנכם שלא יהיו רגילים אלו עם אלו. ולכן לא ילמדו יחדיו כגון בבתי ספר, ואף בגני-הילדים, בפרט מגיל חמש או שש. ובשעת הדוחק, אפשר להקל בזה על פי הוראת חכם, עד גיל שמונה או תשע.

וקרובי-משפחה או שכנים שמשחקים יחד, אם זה רק דרך עָרָא, אין צריך להקפיד עליהם אלא מגיל תשע ומעלה.

ובכל אופן צריך לפקוח עין ולהשגיח עליהם, ואפילו על אחים ואחיות, שלא יגיעו בסתר לדיבורים ומעשים בלתי צנועים.

וציינתי שם [ב'עיני יצחק'] את המקורות.

בא חכם אחד, ואמר דבר ממש מפליא.

הרי ישנו פסוק בחומש דברים [כ"ח, מ"א], בתוכחה שבפ' כי תבוא, בָּנִים וּבָנוֹת תִּזְלִיד וגו'. למה שם, המלים 'בנים ובנות' הן מחוברות? אלא מהו ההמשך, 'כי ילכו בשבי'. אם עירבבת את הבנים עם הבנות, הם ילכו בשבי. רח"ל. הפלא ופלא.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כי מצד אחד, אולי יש לסייע דבריו, מזה שבסוף ספר שמואל א', כתוב לגבי דוד המלך, כאשר הוא היה אצל הפלשתים, הלך לעזור להם במלחמתם, שבו העמלקים את נשירדוד וכל נשי האנשים שהיו אתו, ובניהם ובנותיהם. ואז כל העם התמרמר על דוד המלך, מדוע הלך למלחמה וכו'. כתוב שם בזה"ל, וְלֹא נִעְדְּרִי־לָהֶם מִן־הַקָּטָן וְעַד־הַגָּדוֹל וְעַד־בָּנִים וּבָנוֹת וּמִשָּׁלָל [שמואל א' ל', י"ט]. הרי בנים ובנות צמודים.

אבל אמרתי, אולי הדבר ההיפך. משם ישנה ראייה לדבריו. כי יש לשאול, מדוע הם קיבלו עונש כזה? למה פתאום הם היו בצרה כזאת גדולה, ששבו את כולם? לא כתוב, על מה הם נענשו. אם כן יכול להיות אדרבה, שהדבר רמוז בפסוק הזה, 'ועד בנים ובנות', ללמדנו כי הם לא שמרו כ"כ על הצניעות. בגלל שהם היו נרדפים ע"י שאול, גולים שלא במקומם וכו', הם לא כ"כ הקפידו על הצניעות, לא שמרו כראוי, ולכן הם קיבלו עונש זה ששבו אותם. אולם מאידך, כיון שהם לא כ"כ אשמים, כי הדבר היה בשעת הדוחק, מתוך הלחץ, הם היו בין הגויים, 'גולים בין הפלשתים', לא יכלו לשמור כראוי, ולכן לבסוף לא נפקד מהם איש, דוד הצליח להחזיר את הכל.

זה חידוש שעלה בדעתי בעיקבות דבריו, שבכל אופן, אולי אפשר ליישב זאת, שהדבר היה כך.

ברם מצד שני, ישנם פסוקים שאי אפשר ליישבם לפי דרכו. כגון בירמיהו [כ"ט, ו'], קָהוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וגו', וְתִלְדְּנָה בָּנִים וּבָנוֹת. שם הרי הדבר לשבח. וא"כ היכן ההפרדה?

אמנם ישנם מקומות, שנכתב כך וזה לרעה, וא"כ אפשר להגיד כי זהו אכן עונש. כגון מה שכתוב ביחזקאל [י"ד, י"ח], לֹא יִצְּלֻ בָּנִים וּבָנוֹת, פִּי תִּסָּם לְבָדָם יִצְּלֻ. שם מובן – עכ"פ אפשר להבין – כי זהו לעונש.

אולם בדברי הימים [שני, פרק כ"ד פסוק ג'] כתוב לגבי יהוידע, וַיִּזְלַד בָּנִים וּבָנוֹת, כמו שהקדמנו.

נשאר זאת לעת עתה ב'צריך עיון'. ומי שיתעמק בכך, ויודיע לנו, ברוך יהיה. ובלנ"ד נדבר שוב על כך, בשיעור נוסף.

זהו חידוש מתוק, שהביאו הרב שלמה לוינשטיין שליט"א [בספר ומתוק האור דף קכ"ט] בזה"ל, הטעם של-מלה 'בנים', הוא טפחא. ושל-מלה 'בנות', הוא סוף פסוק.

כידוע, טעם טפחא הוא טעם מפריד. כלומר הוא מורה לקורא להפסיק מעט, ולעצור בין המלה 'בנים' לבין המלה 'בנות' שבסוף הפסוק. זאת למרות שבמקרים רבים הטעם של-מלה שלפני האחרונה, מורה על חיבור עם המלה האחרונה של-פסוק. ובודאי יש לכך סיבה.

ושמעתי על כך מהרב אהרן פסין שליט"א, שבדק ומצא – אין צורך של ממש לבדוק, שהרי יש 'קונקורדנציות' כבר מזה מאות שנים. יב"ן – כי בתורה מופיעות צמד המלים 'בנים ובנות' שמונה עשרה פעמים. ובשבע עשרה מהם, הטעם של-מלה 'בנים' הוא טפחא, כלומר מפריד בין המלה בנים למלה בנות. רק במקרה אחד, מופיע צמד המלים 'בנים ובנות' כשהטעם שלהם הוא מארכה טפחא, המורה על חיבור ביניהם.

ולכאורה, אמר הרב פסין, יש כאן רמז נפלא. שבשבע עשרה הפעמים, כמניין טו"ב, הטעם של 'בנים' הוא טפחא, ומורה על הפרדה בין בנים לבין בנות. כי כשיש הפרדה, ולא חס וחלילה תערובת, אזי טוב הדבר.

והנה, בפעם היחידה שבו הטעם מורה על חיבור בין בנים לבנות – מארכה טפחא – אומרת התורה, 'בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך, כי ילכו בשבי'. כי כשיש חיבור בין בנים לבנות, הדבר הוא רע, ומביא חס וחלילה לתוצאות הרות אסון.

זה נראה חידוש נחמד. לא כן?

ברם, אינני חושב כי הפירוש הזה הוא אמיתי. והסיבה היא, כי בספר דברי הימים [ב' כ"ד, ג'], לגבי יהוידע, כתוב כך, וַיִּזְלַד בָּנִים וּבָנוֹת. מה נגיד על כך?

הוא צודק, שבתורה הדבר כך. ואולי אכן הדבר מספיק. הוא מדבר על מה שכתוב בתורה, ואפשר לומר כי מה שכתוב בנביאים ובכתובים הוא שונה. משו"ה הנני רק אומר, שאני מסופק בעניין, או שצריכים להתעמק להבין את הדבר בכל זאת.

המשך העיון בדעת הרמב"ם לגבי הקדיש שאחרי תחנונים, ובירור מה שכתב כי 'אחר שאומר סדר היום, יתחנן מעט ויאמר קדיש'. בעניין קדיש יהא שלמא, אחרי פסוקים. ובירור מנהיגנו באמירת רבי חנניא וכו' וקדיש דרבנן שהוא דעתיד, אחרי קריאת מזמורי תהלים.

הננו חוזרים כעת בעזרתו יתב' אל דברי הרמב"ם, בעניין הקדישים, שדיברנו בכמה שיעורים לאחרונה, להוסיף בהם נדבכים חדשים שזכינו אליהם מאז.

הרמב"ם כתב, שבעה כללים לקדיש.

א' קודם כל תפילה.

ב' אחרי כל תפילה.

ג' אחרי סדר היום – 'בכל יום שיאמר סדר היום, יתחנן מעט ויאמר קדיש'.

ד' כשישלים לקרוא בתורה – דהיינו אחרי קריאת ס"ת.

ה' כל עת שיתחנן בדברי תחנונים, כשיגמור תחנונו ויאמר קדיש.

ו' בסוף כל תפילה, קדיש תתקבל.

ז' כל עשרה מישראל שעוסקים בתורה, אומרים קדיש דרבנן שהוא דעתיד.

אלו הם שבעת הכללים, והכל חייב להיות מתאים עם הכללים הללו.

ברם, ישנם כאן כמה שאלות.

ראשית – ונלך לפי הסדר – לגבי מה שהרמב"ם אומר, 'אחר שאומר סדר היום, יתחנן מעט ויאמר קדיש'. מה המחייב פה את הקדיש? סדר היום, או ה'יתחנן מעט'. ובכלל, מה הפירוש 'יתחנן מעט'?

לכאורה, ההבנה ביסוד העניין היא כי כל דבר שהוא חשוב, הוא מצריך קדיש אחריו. כגון קריאת ספר תורה, מאחר שזהו דבר חשוב, ע"כ אומרים לאחר מכן קדיש. וכן אחרי כל תפילה, אומרים קדיש. וכן אחרי 'תחנונים', כפי שהרמב"ם כתב אח"כ, אומרים אחריהם קדיש. אולם כעת, לגבי סדר היום, שהרמב"ם מוסיף 'יתחנן מעט' כדי לומר קדיש. לכאורה, מה מועיל לעניין זה 'יתחנן מעט'?

הרי הדעת נותנת כי 'סדר היום', הוא זה אשר מחייב את הקדיש. וזאת כלפי המובא בסוף מסכת סוטה, שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. ועל מה העולם מתקיים בכל זאת?

אקדושה דסדרא, ואָאָמָן יהא שמיא רבא דאגדתא. זהו מה שמחזיק את העולם. אם כן, מה הרמב"ם מכניס לנו כאן, 'יתחנן מעט'? לכאורה, לא זאת היא הנקודה, 'יתחנן מעט', אלא הקדושה היא זאת שמחייבת. ה'יתחנן מעט', נראה דבר טפל בטי"ת, וגם תפל בתי"ו. אין כאן מלח ולא תבלין.

זאת שאלתנו הראשונה.

שאלה שניה, מהו העניין לומר קדיש, 'אחרי תחנונים'? מדוע 'כישגמור תחנונו, יאמר קדיש'? בשלמא אחרי ס"ת, וכן אחרי תפילה, הנני מבין זאת. אבל אחרי תחנונים? למה התחנונים חשובים, שיש להם מעמד נכבד כזה, שצריכים לומר אחריהם קדיש?

מפליא ג"כ שחיפשתי ולא מצאתי מי שעמד על שתי השאלות הללו.

דבר שלישי, אנחנו הרי מנהיגנו בכל זה כדעת הרמב"ם, ואפ"ה אחרי מזמורים אנו אומרים רבי חנניא בן עקשיא וכו', וקדיש דרבנן. לכאורה, וכי הדבר נקרא ש'עוסקים בתורה'? הרי הרמב"ם אומר, שכאשר עשרה עוסקים בתורה, אומר בסוף קדיש דרבנן. כגון שאנחנו אומרים בסיום תפילת ערבית, למנצח על הגתית וגו', שיר למעלות וגו', רבי חנניא בן עקשיא אומר וכו', וקדיש דרבנן. איפה 'עסקנו בתורה'?

הערה מהקהל: הרב הסביר בזמנו ובשיעור בישיבת בין הזמנים שזה יראת שמים וחיזוק.

תגובת מרן שליט"א: זה אמרנו רק להסביר את תועלת בחירת מאמר זה.

למהרי"ץ בעץ חיים, אין מושג של קדיש יהא שלמא. זהו מושג שקיים רק בעדות אחרות, כי הם סוברים שגם אחרי פסוקים אומרים קדיש. אבל במהרי"ץ אין דבר כזה. רק בתכלאל 'תורת אבות' יש פה ושם קדיש יהא שלמא, ונראה שהדבר נכנס בטעות, מאלה שנוהגים כך על-פי נוסח הספרדים. כי יש בלדי שהגיעו מהם, ואז ערבבו זאת, הכניסו לבלדי קדיש יהא שלמא. במהרי"ץ אין בשום מקום קדיש יהא שלמא, אלא הכל כמו רבינו הרמב"ם.

לכן צריכים להבין, איך אחרי המזמורים, אומרים רבי חנניא וכו', וקדיש. וכמו שהעלה ג"כ גאון

שערי יצחק – השיעור השבועי

יהא שלמא, אי אפשר לנו לומר, כי אין זה אצלינו במקור. על כן, הוסיפו רבי חנניא וכו', ואז ישנו מקום לומר קדיש דרבנן.

אבל ישנו שם חידוש נוסף, אין דבר המגין מפני המזיקים, כאמירת קדיש על מזמורי תהלים.

ובעיני יצחק [הערה י"ג] כתבתי, ואולי מפני זה הנהיגו חכמי תימן קדיש אחרי תהלים, אעפ"י שדעת הרמב"ם עצמו אינה כן כמ"ש שם בבארות יצחק. והמעשה הנורא שרמזו עליו החיד"א שם, נראה שהוא המעשה שנדפס ג"כ בשומר אמונים (ירושלם התשכ"ד) בסוף המאמר בענייני הגלגולים דף ק"ס, שרוח של-רשע גדול שנכנסה בנער אחד, ביקש מבעל ויקהל משה שיאמר קדישים עבורו, ודוקא של-תהלים שהם מכריתים כל המחבלים והמקטרגים יעו"ש. יפה.

ישנו שם מעשה נורא, שהרוח אמרה כי הדבר אשר הכי מועיל להציל מן המזיקים, הוא להגיד קדיש על תהלים, שביקש שיאמרו עליו לתיקון נשמתו.

ממילא כעת מובן, למה דוקא אחרי תהלים, חיפשו חכמי תימן דרך להגיד קדיש. ולא אחרי דברים אחרים. למשל, כאשר אנחנו קוראים הפרקים מספר משלי, בין פסח לעצרת, או את המגילות, רות קהלת ושה"ש במועדים, איננו אומרים שום קדיש אחרי כן, כי זה לא תהלים. הרי יכולנו בסיום הקריאה במשלי, או איזו מגילה, ולהגיד רבי חנניא וכו', ולומר קדיש. אבל לא עשו זאת, כי אין בכך צורך. רק אחרי תהלים, חיפשו היכי תמצוי שיהיה קדיש.

ישנם אמנם כאלה שכן נוהגים לומר אחרי כן קדיש דרבנן, אחרי רבי חנניא וכו', אבל לא נראה שכך היא דעת מהרי"ן, כי לפי שיטתו נראה שאין לזה מקום.

וכבר בספר שו"ת החיים והשלום להג"ר חיים כסא זצ"ל, מובא [בסימן כ"ט] ששאלו אותו על כך בזה"ל, האם יש חובה לומר קדיש לאחר קריאת אחת מן המגילות, וכן לאחר קריאת תהלים.

תשובה. זה הקדיש עיקרו מנהג. יש שנהגו לאמרו, ויש שנהגו שלא לאמרו.

עוזנו מהרי"ן זיע"א. בסדר, הזכרנו שם של תנא, אבל זה לא נקרא ש'עוסקים' בתורה.

גם אחרי פיטום הקטורת, וגם אחרי במה מדליקין, ואיזהו מקומן, אומרים קדיש דרבנן, אף שלא ממש היו 'עוסקים' בתורה, אולם לכל הפחות זהו פרק שלם של משניות. אמנם לא 'למדנו' אותו, אבל לפחות קראנו אותו. וכן פיטום הקטורת, ישנן שם ברייתות מהגמ' במסכת כרתות, על עניין הקטורת, תנו רבנן וכו', ובכללם כגון רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו', אלו מאמרים של חז"ל. אכן זה לא ממש לימוד, אבל בכל אופן קשור לזה. משא"כ רבי חנניא בן עקשיא וכו', שזהו מאמר קצר.

אלא מאי, כבר הסברנו זאת בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ן [חלק ראשון, הלכות סדר היום, דף שי"ח], הארכת ימים על כך, וכתבתי בין השאר בזה"ל, נראה לי דעניין אמירת קדיש דרבנן אחר מזמורים, נוסד אצלינו באופן זה. דהנה המזמורים הנז"ל, לא נזכרה אמירתם כלל ברמב"ם ותכאליל קדמוניות כת"י, אלא שנהגו בדורות אחרונים אצלינו לאמרן עפ"י סידורי הספרדים. ובאלו הסידורים כתבו לומר אח"ז קדיש יהא שלמא, אך אצלינו דליכא קדיש כזה, כי יש רק קדיש עד לעילא, או תתקבל או דרבנן (ואף שבתתקבל ובדרבנן יש נוסח יהא שלמא וכו', אבל יהא שלמא בפני עצמו אחר דאמירן בעלמא לא נזכר ברמב"ם ובתכאליל), לכך הנהיגו לומר קדיש דרבנן, ולהקדים לזה רבי חנניא בן עקשיא (בסידורי הספרדים לא נזכר זה) דבאופן זה אתי שפיר אף לד' הרמב"ם, שכן אומרים קדיש דרבנן גם אחר אגדה (ועיין לעיל ס"ק כ"ו), אלא שלרמב"ם אין צורך בקדיש כאן, ומ"מ מאחר שאומ' רח"ב עקשיא שפיר דאמי לאמרו.

גם בשלחן ערוך המקוצר חלק א' [סימן כ"ה] שם הבאתי בס"ד את תמצית עניין הקדישים, ובסעיף ד' כתבתי בזה"ל, בבלדי שאין קדיש כזה – יהא שלמא – הנהיגו לסיים ר' חנניא בן עקשיא, שהיא משנה, ואומר קדיש דרבנן שהוא דעתיד.

במלים אחרות, זאת כעין התחכמות. הם רצו להגיד קדיש אחרי כן, אבל איזה קדיש נגיד? הרי

שאלה מהקהל: אבל אחרי מגילת אסתר, כן אומרים קדיש?

תשובת מרן שליט"א: אחרי מגילת אסתר בפורים, מוסיפים ואומרים שם פרק תהלים, לולי י"י שהיה לנו וגו', ועל זה אומרים קדיש. לא ישר על המגילה. וכן אחרי ברית מילה, אומרים קדיש בגלל המזמור, אשרי כל ירא י"י ההולך בדרכיו וגו', ועל זה שפיר לומר קדיש נמי לדידן.

שאלה מהקהל: מתשובת מהר"ח כסאר משמע שאחרי תהלים ישנם כאלה שלא אומרים קדיש.

תשובת מרן שליט"א: וזה נכון. הרי ישנם בתי כנסת, שבתפילת מנחה לא אומרים קדיש אחרי המזמורים, מזמור לדוד י"י קראתיך וגו', משכיל לדוד וגו', אלא מתחילים ישר תפילת ערבית. או לא אליכם אצל אבלים, שמעו זאת כל העמים וגו', והם לא אומרים שום קדיש, אלא מתחילים מיד והוא רחום. לא עשו מכך עניין.

אבל אנחנו מעדיפים כן לומר, לפני ערבית, בשני האופנים דלעיל.

כמו־כן, בסוף האשמורות יש את המזמור שיר המעלות ממעמקים וגו', תראה כי בסידורי הספרדים ישנו אחרי כן קדיש, ואצלינו אין קדיש. אבל שם הדבר יותר מובן, כי כבר אמרנו קדיש תתקבל בסיום האשמורות, וכי נאמר אחרי שיר המעלות וגו' – אחרי דקה אחת או שתיים – עוד הפעם קדיש? קיימ"ל שאין להרבות בקדישים. לא היה נראה להם הדבר.

אולם פה ושם, כן הכניסו רבותינו ואבותינו קדיש. במלים אחרות, הם לא לקחו זאת כחובה, אלא היכן שישנו צורך, או אפשרות, לפי העניין, הם הכניסו את הקדיש, מכיון שיש בזה חשיבות ותועלת.

*

שאלנו שלש שאלות. שאלה ראשונה, מהו המושג ברמב"ם, 'שיאמר סדר היום, ויתחנן מעט ויאמר קדיש'. לא מובן מה 'המחייב' את הקדיש? האם סדר היום, או תחנונים מעט? אם ה'תחנונים' מעט זה לא משמעותי, א"כ שהרמב"ם יכתוב רק 'סדר היום', מהו זה 'יתחנן מעט'?

יכול להיות שהרמב"ם רצה להסביר בזה, מה נפשך, אם הקדושה דסדרא מחייבת את הקדיש,

א"כ מיד לאחר הקדושה מיד תגיד את הקדיש. אמרנו ואתה קדוש וכו', ואחרי ונטלתני רוחא וכו' שנאמר תכף קדיש. למה לא אומרים שם קדיש מיד במקום? לא. תחילה 'יתחנן מעט'.

ואכן צריכים להבין, מה עושה כאן ה'תחנונים'? אם זאת אינה סיבה? משמע מהרמב"ם, כי בלי זה לא היינו אומרים קדיש.

לחדד יותר, נבין היטב כשנתבונן היכן איכא נפקות.

אצלינו הרי נוהגים – וכך הרי כבר הרמב"ם ג"כ מביא – אחרי ובא לציון וכו', יש את התחנונים, דהיינו י"י אלהי אברהם יצחק וישראל וכו', שמרה זאת לעולם וכו', ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וכו'. לכאורה כאן נגמרים ה'תחנונים'. אבל הרמב"ם בעצמו כותב בסדר התפילות – מה שהוא לא העלה להלכה בספרו משנה תורה – כי נוהגים להוסיף ולומר שיר של־יום, ומזמור לדוד אליך וגו', אמר רבי אלעזר וכו'. כל הדברים שאנחנו אומרים. אבל שם הוא לא כתב, לפי מנהג זה היכן בדיוק אומרים קדיש. אפשר א"כ כי לדעתו שלפני שיר של יום קדיש, ועוד קדיש בסיום א"ר אלעזר וכו' אין כאלהינו וכו' לעולם ועד, שזהו קדיש תתקבל. בכל אופן אבותינו נע"ג הנהיגו לומר את הקדיש אחרי הכל, רק קדיש אחד עם תתקבל, ונראה מזה כי הם החשיבו את הכל 'תחנונים'.

אבל למשל במנחה של־שבת, יש ג"כ אותו הדבר, ובא לציון וגו' – אמנם יש מזמור שיר ליום השבת וגו', ומזמור לדוד אליך וגו', אבל ברמב"ם הדבר לא מוזכר. הרמב"ם בפ"ט מתפילה [סוף הלכה י"ג] כותב, שאומרים סדר היום במנחה של־שבת, ודברי תחנונים, וקדיש. א"כ יוצא שלפי הרמב"ם 'המחייב' הוא, מיד כשסיימנו ברוך אלהינו וכו' יהיו לרצון אמרי פי וגו', על זה הקדיש. מה שאנחנו מוסיפים מזמור שיר ליום השבת, זהו מנהג, אבל הקדיש בעצם היה הולך על זה, גם בלעדיו.

צריכים אכן להבין, מה עושה פה ה'יתחנן מעט' ובעצם, היכן נגמר ה'סדר קדושה'? הרי ההמשך מן י"י אלהי אברהם וגו', נראה בלתי קשור ל'קדושה'. וכן פסקת ברוך אלהינו וגו', ג"כ לא קשור לקדושה.

לאידך גיסא יוצא מתשובות הגאונים [דפוס ליק סי' צ'], כי רק שני הפסוקים, וקרא זא"ז וגו' ותשאני רוח וגו'.

שאלו את רב נטרונאי גאון בזה"ל, וקרא זה אל זה ואמר וגו', ותשאני רוח וגו', מה טעם יש לקרות ולתרגם? מדוע קוראים ומתרגמים את זה? הרי את כל שאר הפסוקים, אין מתרגמים אותם בשעת התפילות, רק בקריאת ס"ת והפטרה?

והוא ענה להם בזה"ל, כך מנהג ראשונים. מקום שיש שם תלמידי חכמים, כשהיו מתפללין ונופלין על פניהם ומקדשין (דהיינו אומרים קדיש), לאחר שעונין אמן יהא שמיה רבא, מביאין נביא וקורין בו עשרה פסוקים [מובן שכל פעם עשרה פסוקים אחרים, כפי הסדר. יב"ן], ומתרגמין אותם. ואח"כ אומרים וקרא זא"ז ואמר, ומתרגמין, כשם שתירגמו א[ת] הפרשה של-נביא, ואומרים ותשאני רוח ומתרגמין אותה, כדי לסיים בשבחו של הקב"ה, ואח"כ מקדשין, ועוסקין בתורה.

הרוצה במשנה עוסק, הרוצה בתלמוד עוסק, לקיים מה שאמרו חכמים [קידושין דף ל' ע"א] לעולם ישליש אדם וכו'.

וכיון שרבתה עניות ודלות, והוצרכו התלמידים להתפרנס ממעשי ידיהם, ולא היו יכולים לעסוק בתורה תמיד ולהשליש בכל יום, סמכו על התלמוד בלבד, ועזבו מקרא ומשנה וכו', ועקרו (וביטלו) לקרות בנביא בכל יום אחר התפילה.

ואע"פ שעקרו לקרות בנביא, אותן שני פסוקים (של קדושה), לא עקרו אותן. ומפני מה לא עקרום? שהקדושה משולשת קק"ק, ושילשוה ג' פעמים בתפילה [ביוצר, בחזרת הש"צ, וכעת. יב"ן] וכו'.

וגומרין שני פסוקים אלו, ומקדשין, ויוצאין לבתיהם.

ובא לציון, ואני זאת בריתי, לא היו אומרים [מאז שרבתה עניות וכו'. יב"ן].

ואם רצה יחיד לאמרם, אין בכך כלום. שלא אמרו חכמים לא יהא פחות מעשרה, אלא דבר שבקדושה. אבל ובא לציון ואני זאת בריתי, אין בהם משום קדושה.

ולמאי נמי נפקא מינה?

ישנה הלכה בש"ע [או"ח סימן כ"ה סעיף י"ג], מתי אפשר להוריד את התפילין בסיום תפילת שחרית? אם האדם ממהר, או שרצונו לדעת מהו עיקר הדין.

בש"ע שם כתוב כך, נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון. כדי שיהיו שלש קדושות. יוצר, שמו"ע, ובא לציון. עד הקדושה. א"כ היכן אני יכול להוריד את התפילין? בסוף ובא לציון?

לפי דברינו דלעיל, למדנו כי לאחר י"י ימלוך לעולם ועד, זהו. נגמרה ה'קדושה'.

נראה שהוא הדין גם לפי סגנון רבי' זכריה היצהרי – מהר"י צאהרי – בצדה לדרך פ' צו [דף ט"ז ע"ב] וז"ל, צריך לכוון בסדר היום. ולא יחלוץ [ה]תפילין, עד שישלים סדר היום לכל הפחות יעו"ש.

כעת ישנה לנו שאלה נוספת, מה בדיוק נקרא כאן 'קדושה'?

האם רק שני הפסוקים הללו, קדוש וגו', ברוך כבוד י"י ממקומו. הסיבה שקוראים לזה בשם 'סדר' היום, סדרא דקדושה, היא מפני שלקחו וסידרו פסוקים מכמה מקומות. הפסוקים ובא לציון גואל, וכן ואני זאת בריתי, הם פסוקים מישעיה פרק נ"ט. ואתה קדוש, מתהלים כ"ב. וקרא זה אל זה, שוב מישעיה, אבל מפרק ו'. ותשאני רוח, זה מיחזקאל פרק ג'. י"י ימלוך, מהתורה, בשירת הים, שמות פרק ט"ו. עשו פה 'סדר'. סידרו פסוקים כדי להגין עלינו מפני הקללה, שהרי מן החרבן אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, וכמו שהקדמנו.

היכן מתחילה והיכן נגמרת ה'קדושה' הזאת של פיסקת ובא לציון?

מהרמב"ם [פרק ט' מתפילה הלכה ה' ו'] יוצא, שאחרי זה, אלו הם 'תחנונים'. אבל מן ובא לציון, שלושה פסוקים (כולל ואתה 'קדוש') נחשב כבר סדר היום, אף כי זאת לא הקדושה עצמה. והפסוק י"י ימלוך, נחשב ג"כ עם הקדושה, וזאת כעין מה שבחזרת הש"צ של שמונה עשרה, מצרפים פסוק דומה, ימלוך י"י לעולם וגו'. וידוע שהפוס' שם חלוקים בכך ואכמ"ל, וכבר דיברנו בס"ד על כך בשיעור משפטים התשע"ז בשכ"ח.

את הפסוק י"י ימלוך וגו' הוא לא מזכיר כלל. נמצא לדידיה שזה ודאי לא מן הקדושה, אבל גם הפסוקים ובא לציון וגו' ואני זאת וגו' ואתה קדוש וגו' לא נחשבים מן הקדושה.

בטעם שונה מרב נטרונאי, העלה הר"י מיינה בספרו אור זרוע [הלכות שבת סי' נ'] וז"ל, ועוד כתב בספר מקצועות, דסדר קדושה נמי גזרה מלכות הרשעה דלא למימר קדושה.

הכוונה בחזרת הש"צ. ועי' למהרי"ץ בעץ חיים דף ס"ח ע"א ד"ה ויש.

מה עשו פְּשָׁרִים שבאותו דור? כיון שהלכו שלוחי מלכות, נכנסין לבתי כנסיות ומתחילין פסוקי גאולה, ובא לציון גואל, ואני זאת בריתי, ואתה קדוש, ואומר כעין קריאה וקרא זא"ז ואמר קדוש ק"ק, וחוזרין ומתרגמין לה לקדושה, ופסוקי דרחמי אחרים.

בספר הרוקח כתוב [בסימן שכ"ח], מ[נ] אתה קדוש, עד (ימלוך י"י) [י"י ימלוך] לעולם ועד (עם תרגומו) נקרא 'קדושה דסדרא'. יוצא שסובר כמעט כדעת הרמב"ם. כי מהרמב"ם נראה לענ"ד שגם הפסוק ואתה קדוש, לא נחשב בכלל הקדושה, וכדלעיל.

ועיין עוד בספר צלותא דאברהם [ח"א דף ש"פ], ובסוף הוא כותב בזה"ל, פלא על מחבר שער הכולל לסידור הרב בעה"ת, שמכנה שם הקטע כולו, מהתחלה עד ברוך אלהינו, בשם קדושה דסדרא. דהיינו, לא מ'זבא לציון' יעוש"ב.

*

נחזור לענייננו, והנה עניינו רואות שהרמב"ם מחבר עכ"פ את התחנונים, עם הקדושה, שאחרי שניהם יאמר ש"צ קדיש. משמע שישנו קשר וחיבור של ממש, לתחנונים ולפסוקים הללו, עם הקדושה. וצריך ביאור מהו הקשר?

דבר ראשון, להוכיח ממקורות נוספים שישנו אכן קשר, נביא מדב' רבי' סעדיה גאון שכתב בסידורו מיד אחרי הקדושה של ובא לציון, ואומר 'תכף' את הפסוקים האלה. למה הוא מדגיש כאן, שזה 'תכף'? שמע מינה.

ישנו רק הבדל דק, בינו לבין הרמב"ם, שהוא כתב זאת כבר לפני הפסוק י"י ימלוך, אפי' שמביא גם הוא את התרגום, ש"מ דלדידיה אין

הפסוק י"י ימלוך בכלל הקדושה, אלא זה נחשב לתחנונים, ר"ל מבקשים אנחנו שה' ימלוך וגו'. העניין הוא שם בסידור רס"ג דף מ' בזה"ל, אחרי ואתה קדוש וגו' מאתר בית שכינתיה. ותכף אח"כ אומ', י"י ימלוך וגו' שמרה זאת לעולם וכו' ברוך אלהינו וכו'. המו"ל הוא שתרגם כך את הלשון במקור שהוא בערבית, לפי העניין. לשון רס"ג עצמו, ויתצל בדלך קָוֵל. והעתקת המלים, ויתחבר – ויוצמד – בכך המאמר, י"י ימלוך וכו'.

*

כך משמע גם מסידורו של רב עמרם גאון, שאצלו הכל מובא כחטיבה אחת, דהיינו כולל התחנונים. מובן שזהו כאילו ההמשך. כיעויין במהדורת ר"ד גולדשמידט דף ח"פ. כל ההמשך שם, הוא יחד באותה פסקא עצמה. וזה כמו בסידורים שלנו כיום.

מי שיעיין ב'סדר רב עמרם גאון' אשר במהדורת סץ [דף קל"ט], יראה כי המו"ל כותב [בהערה 42] בזה"ל, החלוקה לקטעים, מדילי. דהיינו, רב עמרם גאון כתב את הכל כחטיבה אחת. והוא פירק אותם. ומוסיף המו"ל אח"כ, עי' במגן האלף אות ד', והקדמה שלנו, ובנספח לסימן ס"ז תשו' רב נטרונאי גאון. ואולי תלוי הוא בחילוקי הדעות, בטעם קדושה דסדרא.

הוכחה נוספת, מזה שרב עמרם גאון במקומות רבים לאחר מכן, כותב בסגנון כוליה סדרא, כגון שם במהדורת גולדשמידט בדף ח"פ [ד"ה ומחזיר] באופן שמובן גם כן כנז' לעיל.

במלים אחרות, למדנו והבננו מכך כי הסיבה שהרמב"ם מחבר את הקדושה עם התחנונים ביחד, צריכים להגיד כי חובה שזה יהיה מחובר. שהרי אנחנו אומרים כך, ה' אלהי אברהם וכו' שמרה זאת לעולם. מהו שמרה 'זאת', את מה? היינו הקדושה, שהקב"ה ישמור לנו את זכות ה'קדושה' שאמרנו. זהו ההמשך. זה כבר לא ה'קדושה', אבל אנחנו מתחנונים, ומקשרים זאת אל ה'קדושה'.

שהרי כך מהרי"ץ כתב בעץ חיים [דף ס"ט ע"ב] וז"ל, י"י אלהי אברהם וגו'. פסוק הוא בדברי הימים, ועניינו שיועיל סדר קדושה זו ליצר מחשבותינו, ולהכין את לבבנו אליך (רד"א).

שערי יצחק – השיעור השבועי

ומכאן חיזוק נוסף לדברי הרמב"ם, שניכר מכך כי זהו דבר חשוב, שהרי מחשיבים זאת כמו תפילה.

ומהי אמנם הסיבה שמסיימים את תפילת העמידה גופא, בפסוק יהיו לרצון וגו'?

המעייין בעץ חיים [דף מ"ט ע"ב], יראה כי מהרי"ץ זצוק"ל העלה שמונה טעמים, למה קבעו חז"ל את הפסוק יהיו לרצון וגו' אחרי שמונה עשרה ברכות. [ובמהדורא בתרא, הוסיף בסוף טעם מהזוה"ק]. בין היתר הוא מביא בשם סדר היום, כי הפסוק יהיו לרצון וגו' הוא מסוגל, ויש בו רמז לכמה עניינים, תחילתו יו"ד וסופו יו"ד, ותיבותיו עשר, ויש בו י' יודי"ן, ויש בו אותיות מ"ב, וסודו סוד גדול. לכן צריך לאמרו בנחת, ולכוין בו אלו העניינים, ויעיל הרבה לקבלת תפילתו שתעלה למקום הרצון המשביע לכל חי, ולא ישוב ריקם.

מובן כי אפשר לנו לחבר את כל זאת, אל העניין שלנו.

ברוך ה' זכיננו, ששני הדברים הללו הם מובנים.

מדוע לדעת הרמב"ם, צריכים לומר קדיש אחרי 'תחנונים'?

מה שחשוב עוד להבין, למה – לדעת הרמב"ם – צריכים לומר קדיש, אחרי תחנונים? מה יש ב'תחנונים' שהם חשובים כלכך?

מהו המקור לכך, ומהי הסבּרָא?

תשמעו בס"ד דבר הפלא ופלא.

אמרנו בתחילת האשמורות, יעירוני רעיוני, וסוד לבי ומשאלו. הגות דברי 'תחנוני', בזמרת אל ומהללו.

מה הם ה'תחנונים' הללו?

מפרש לנו גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ [ח"ג דף ל"ד ע"א], כי אלו הם מזמורי ספר תהלים.

הדבר הוא חידוש.

וזה לשון מהרי"ץ שם, 'בזמרת אל ומהללו'. להתחנן בזמירות אל, דהיינו לומר לפניו, בזמירות דוד ותהלותיו. ורמז – הפייטן, שהוא רבי יהודה הלוי – בזה, כי טוב לו להתחנן בזמירות דוד המלך ע"ה, שהתפלל על מי

ועוד הרחבנו בס"ד על כך בנפלאות מתורתך בפתיחה למגילת אסתר ד"ה קושטא.

אם כן, 'זאת' היינו, הקדושה שאמרנו.

יתירה מכך, בעל ערוך השלחן [בסימן קל"ב] מסביר, כי גם כל יתר הפסוקים מחוברים עם ז'בא לציון. הכל קשור ביחד. לא אקרא בפניכם את כל דבריו, מי שירצה יעיין בפנים.

בתחילה הוא מסביר שם, כיצד הפסוקים הללו מורידים את הקללה.

ובסעיף ז' כתב בזה"ל, ואחר כך אומרים, יי' אלהי אברהם וגו' שמרה זאת לעולם ליצר וגו', משום דפסוק זה אמרו דוד בסוף התפילה בדברי הימים [א' כ"ט, י"ח].

והעניין כן הוא. הכל על דרך הקודם. דמה שרבתה בנו הקללה, הוא מסיבת עונותינו. לזה מבקשים, שישמור לנו סדר הקדושה שעשינו, לכוף בזה יצרנו, ולהכין לבבינו לעבודתו יתברך.

ועל העוונות שעברו, והוא רחום יכפר עון וגו', כי אתה יי' טוב וסלח.

אחר כך אומרים 'צדקתך צדק', והוא כעין הצדקת הדין עלינו, על גודל הקללה מזמן החרבן.

ואחר כך אנו מתנחמים ואומרים, 'תתן אמת ליעקב'. כלומר, בטוחים אנו שתתן החסד שהבטחת לאברהם עלינו, והאמת שהבטחת ליעקב. וביעקב שייך אמת, מפני שכבר הבטיח לאברהם, ועליו יתברך לאמת דברו. וכו' וכו'.

הוא מסביר שם את כל הפסוקים. שהכל מקושר עם זה. ולאחר מכן חיזוק בפרנסה, פסוקי בטחון בהי"ת לחזקנו בפרנסתנו וכו'.

והיכן הוא הסיום? ומסיימין בפסוק יי' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ונראה לי, דזהו לשני כוונות וכו'.

הוא מסביר כוונות אחרות, למה אומרים זאת. אבל אין צורך להעתיק זאת [לשיעור הנדפס], כי אצלינו הסיום הוא בפסוק יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יי' צורי וגואלי, כמו ברמב"ם וברב עמרם גאון. נלע"ד שמסיימים בכך, ללמדנו כי כביכול זאת תפילה. רואים כי סיימו את התחנונים, כפי שמסיימים את התפילה.

שקורא בספרו וכו', כי הם עולים במקום תחנה, ובמקום זמר והלל.

מזמורי התהלים, הם גם 'זמר', וגם 'תחינות'. 'הגות דברי תחנוני, בזמרת אל ומהללו'.

נמשיך לעיין שם בדברי מהרי"ץ הלאה, מה יש ב'תחנונים'?

הקיצותי ואחשב, מי זה אשר הקיצני. והנה קדוש יושב, 'תהלות' האיציני. וישנן גירסאות אחרות, 'תהלותיו', או 'תהלתו'. אבל זה לא משנה, הכל מסביב 'תהלה'.

מהו המכוון במלה 'תהלה'? מזמורי תהלים, כדלעיל.

ובפיסקא שאחרי כן, 'ואתחנן לפניו, ובתחינה' אתענג. מסביר מהרי"ץ, מדוע נקטו דוקא 'ואתחנן'?

וזה לשונו שם, כנגד מה שפתח בריש הפיוט, 'הגות דברי תחנוני', אמר כאן 'ואתחנן'. ובחר בלשון זה, ע"פ מאמר חז"ל במדרש הגדול, אע"פ שתפילה נקראת ב' לשונות, קרובה שבכולן תחינה, דכתיב [מלכים א' ח', נ"ט] ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי' קרבים וגו'. וכן אמר משה [דברים ג', כ"ג], ואתחנן.

וכן הב"ה פתח למשה, וחנותי את אשר אחון וגו' ע"ש.

זאת היא הנקודה. על פי מה שכתב מהר"ד עדני הנגיד במדרש הגדול, בפרשת ואתחנן [דף נ"ז]. כולם יודעים זאת, זהו מדרש ידוע. כי בעשרה לשונות נקראת התפילה. אבל לבעל מדרה"ג ישנה תוספת בהמשך שאינה כתובה במקומות האחרים.

התפילה, נקראת זעקה, נקראת שועה, נקראת אנקה – אולי צ"ל נאקה. להפוך את האותיות. [אכן בחילופי הנוסחאות שם, צויין שכך הוא בכת"י אחד. אבל כיון שבשאר כתבי היד וכן בספרים רבים אחרים הגירסא אנקה, בודאי אין זו טעות. ועיין בספר השרשים לרד"ק שורש אנק ושורק נאק, ובפירוש המלבי"ם על פסוק (שמות ב', כ"ד) וישמע אלהים את נאקתם, שממנו למדו שנקראת התפילה כך. ושמא חז"ל הבינו דנאקתם היינו אנקתם, כמו חילופי כבש כשב, שמלה שלמה ודומיהן. ובחרו במלה אנקה ולא

נאקה כסגנון לשון הכתוב, מפני שהיא שמושית יותר. איתמר] – נקראת רינה, נקראת פגיעה וכו'. אבל מה מהן הכי חשובה?

קרובה שבכולן, תחינה. שנא' [מלכים א' ח', נ"ט] ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי' קרבים. ושני צדיקים בה נתפללו, דוד ומשה. דוד, שנאמר [תהלים נ"א, ג'] חנני אלהים פתסדך. משה, שנא' [דברים ג', כ"ג] ואתחנן אל יי'.

זאת תוספת לשון שכתובה רק במדרש הגדול, ולכן מהרי"ץ מציין בנ"ד אליו.

המובן מכל זה, כי מכל הסגנונות שלתפילה, 'תחינה' זה הכי קרוב להקב"ה, הכי מתקבלת לפני כסא כבודו יתב'.

אם כן, כעת הננו מבינים היטב את דב' הרמב"ם, מדוע על תחינות – על 'תחנונים' – צריכים להגיד קדיש. כי זהו הדבר שהכי קרוב להקב"ה. יותר מכל השאר, תפילה, שועה, נאקה וכו', חשובה ומועילה התחינה. ותחינה היינו, כמו הסליחות-האשמורות, שאנחנו אומרים בחודש אלול ועשיית, או 'סדר הרחמים' – אם אומרים זאת בנפרד, כמו שנהגו הקדמונים בעשיית – יש לומר אחרי כן קדיש.

*

נסכם בס"ד כדלקמן. דיברנו כמה וכמה שיעורים בעניין דלעיל, ועברנו משלב לשלב. ארבעה שלבים. הלכנו כברת דרך ארוכה, וברוך העוזר.

בתחילה דיברנו, א' כי הפסוק פותח את ידיך וגו', נקרא תחנונים. 'פותח את ידיך' פירושו, תפתח את ידיך, ותשביע.

אח"כ עברנו, ב' הבאנו את מה שכתבו חכמי תימן לרבי יהושע הנגיד, כי כל 'תהילה לדוד' נחשבים תחנונים, ולכן יש לומר אחרי כן קדיש. הסיבה שבתחילת האשמורות אומרים קדיש אחרי תהילה לדוד, היא מפני שזה תחנונים. וכתבו ש'הביאו ראייה' לכך, כי המזמור הזה נחשב תחנונים.

ג', שוב מצינו את דברי רבי סעדיה עדני בפירושו לרמב"ם, שאליבא דתירוצו השני, כל פסוקי דזמרא וכו' הם תחנונים, וזוהי הסיבה שאומ' קדיש אחריהם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

נסיים במ"ש ספר אמרי פי [פרנקל. ח"ב הל' נפילת אפים, דף קל"ז] וז"ל, סעיף ב' בהגהת הרמ"א, ואומרים קדיש יתום אחר עלינו לשבת. ובמשנה ברורה ס"ק י' העתיק ל' הלבוש, "שהרי לעולם צריכין לומר קדיש אחרי שאמרו פסוקים, ובעלינו יש ג"כ פסוקים, וצריכים קדיש אחריו וכו'".

והיה ת"ח שטען ורצה להנהיג, דכאשר אומרים פרק תהלים אחר התפילה לרפואת חולה כנהוג, צריך לומר קדיש אחרי, כפשטות הלשון כאן במשנ"ב, שכל שאומרים מנ"ג ג' פסוקים, צריך לומר קדיש אחריו.

והנה אין מנהג העולם כן. וצ"ל שכוונת הלבוש דוקא באמירה של חובה, או שנהגו כן בקביעות כל הציבור – ואולי כל ישראל – כתפילה.

הרי אחרי עלינו לשבת, ישנם מנהגים שונים, האם לומר קדיש, או שלא. והוא כותב, כי אם רוצים להגיד תהלים אחרי עלינו לשבת, עבור רפואת איזה חולה, מישהו טען שצריכים לומר אחרי כן קדיש. אבל הוא אומר שלא נוהגים כך, כי זהו דוקא בקדיש של חובה, משא"כ הקדיש הזה.

דהנה מקור דין זה, ברמב"ם בנוסח התפילה בספר אהבה אחר הל' ברכות וז"ל, "שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל תפילה ואחר כל תפילה, ואחר שיאמר סדר היום בכל עת שיאמר סדר היום יתחנן מעט ויאמר קדיש, וכשישלים לקרות בתורה, ובכל עת שיתחנן בדברי תחנונים כשיגמור תחנוניו יאמר קדיש".

וסיפא דלשון הרמב"ם שכתב "ובכל עת שיתחנן", בתר רישא גריר, דעסיק בסדר התפילה, שבו תיקנו חז"ל לומר קדיש, ותיקנו באופן הזה המבואר ברמב"ם, היינו קודם ואחר תפילה הקבועה בישראל, ותחנונים שנקבעו לאמירה. ולשון 'בכל עת שיתחנן', היינו השליח ציבור. ושליח ציבור כמשמעו, שהציבור אומר, היינו סדרי הציבור לומר. ולא כשצריכים להתפלל על חולה וכו'ב, שאינו מסדר הציבור. כן נראה ליישב המנהג.

לדעתו, רק אם זהו דבר שחייבו אותו רבותינו ז"ל בעלי הש"ס, אזי צריך לומר אחריו קדיש.

ד' וכעת אנחנו אומרים, מה שיוצא לפי דברי מהרי"ץ, כי כל מזמורי ספר התהלים, הם תחנונים.

עברנו שלב אחרי שלב, מן הקטן אל הגדול. וברוך ה' אשר הנחנו בדרך וכו'.

מהשתא ישנם לנו שני הסברים. הרמב"ם הרי כתב כי אחרי תחנונים צריך לומר קדיש, ואם חכמי תימן מחדשים כי גם כל ספר תהלים נקרא תחנונים, א"כ הדבר 'נכנס' גם ברמב"ם. ממילא, מה שאנחנו אומרים קדיש אחרי תהלים, הדבר אינו נגד הרמב"ם. זה מתאים לרמב"ם. רק שהדבר נכנס תחת הכותרת, 'תחנונים'. אנחנו מחשיבים את מזמורי התהלים כמו תחנונים, אזי מובן למה אומרים על זה קדיש.

אפשר 'להכניס' זאת ברמב"ם. אמנם אינני יודע האם הרמב"ם עצמו סבר כך, אבל אפשר להבין כך בדבריו, להרחיב את השיטה הזאת, אולי 'להעמיס'.

ואז ממילא יצא, כי גם בלי אמירת רבי חנניא בן עקשיא, אלא אפילו על פסוקי התהלים לבדם יכולנו לומר קדיש, אבל זה לא יהיה קדיש דרבנן. אבל זאת סיבה ועילה להגיד קדיש דרבנן, כי הזכרנו שם של חכם, או שבעצם גם בלא"ה מאחר שזהו מאמר במשנה.

יסוד חשוב זה התחדש לנו בס"ד מתוך פירושו של מהרי"ץ וכדלעיל, שכל ספר תהלים נחשב תחנונים, וקושרנו זאת ממילא לענייננו. מעתה, שמא לכך גופא נתכוונו אף חכמי תימן בדורו של ר' יהושע הנגיד, במה שכתבו שהביאו 'ראיה' לכך. דהיינו שכוונתם בזה להוכיח מדברי ר"י הלוי בפיוטו הנז'. וא"כ יוצא שגם הם לא נתכוונו דוקא לתהילה לדוד, אלא לכל מזמורי תהלים, באשר הם. ומהרי"ץ נתכוון לכך מדנפשיה. ובל"ג עוד נחדד זאת בשיעור נוסף, בראיה חדשה. ועלו דבריהם בקנה אחד, שהרי הוא לא ידע מדבריהם כלל ועיקר.

נמצאנו למדים כי ישנן שתי סיבות, להגיד קדיש אחרי תהלים. או בגלל רבי חנניא בן עקשיא, או מפני שבעצם עיקר 'המחייב' של-קדיש זה, הוא מצד שהם נחשבים 'תחנונים'.

ויתכן להגיד שזה לא 'תחנונים'. הדבר תלוי בהבנה.

אולי ניתן ללמוד מהו 'מעט' בנ"ד, ממה שכ' הרמב"ם עצמו בפ"ט מתפילה הל"ה, אחר שישלים כל התפילה – דהיינו העמידה – ישב ויפול על פניו וכו' ויתחנן והוא נופל. וישב, ויגביה ראשו הוא ושאר העם, ויתחנן 'מעט' בקול רם מיושב וכו'. כשנשוא זאת לדבריו בסדר התפילות, המדובר הוא על פסקת ואנחנו לא נדע. וא"כ יתכן שיש לנו אומדנא לשער את ה'מעט' תחנונים גם בנ"ד.

אמנם לפני ואנחנו לא נדע, יש עוד פסקא קטנה אבינו מלכנו אבינו אתה, אבל אצל הרמב"ם לא היה נוסח זה כלל, כדמוכח מדבריו בסדר התפילות. וכבר עמד על כך מהרי"ץ בע"ח [ח"א דף נ"ה סוף ע"ב], זוקפים ראשם ומתחנונים ואומרים אבינו מלכנו. דע, כי הרמב"ם כתב, ומתחנונים ואומרים ואנחנו לא נדע. וכן הוא ברוקח ובתכאליל וברוב הסידורים הדפוסים הקדמונים. ועכשיו נתפשט המנהג להתחיל אבינו מלכנו, ונכון הוא. לפי שמצינו שרע"ק כשראה שלא נענו בתעניות, ירד ואמר א"מ ונענה, כדגרסינן בתעניות [דף כד:] מעשה בר' אליעזר וכו' יעו"ש.

בכל אופן, חושבני כי בס"ד עיקרי הדברים דלעיל המה ברורים. אך אולי לא הסברתי מספיק, בפרט מפני שאינני חש בטוב [כנראה מפני ששתייתי בהבדלה, כוס של מין יין שאינני רגיל בו]. ע"כ מי שרוצה לשאול, יכול לעשות זאת כעת.

שאלה מהקהל: כמה מזמורים?

תשובת מרן שליט"א: אפילו מזמור אחד. כפי שאמרנו לעיל, כי בברית מילה אומרים מזמור אחד, עם רבי חנניא. בלי רבי חנניא וכו', אולי לא. אין לנו ראיה. אבל מסתבר ששלושה מזמורים, אפילו בלי רבי חנניא.

תשובת מרן שליט"א לשאלה מהקהל: כפי שאמרתי, הסיבה שבנוסח בלדי אומרים רבי חנניא, היא בכדי שיהיה קדיש דרבנן, לא קדיש יהא שלמא. כי בבלדי, אין קדיש יהא שלמא. יש קדיש עד לעילא, או קדיש תתקבל, או קדיש דרבנן שהוא דעתיד. לא רצו לעשות קדיש חדש,

לגבי מה שהוא כתב, 'דעסיק בסדר התפילה, שבו תיקנו חז"ל לומר קדיש', יש להעיר כי הוא הבין מלשון הרמב"ם, 'כל עת שיתחנן', שזהו רק אם חז"ל תיקנו זאת. אולם לפי מה שאנחנו אומרים, אין חובה שחז"ל יתקנו את זה. הרי אחרי ה'סליחות' אנחנו אומרים קדיש, ולכך בעצם גם הרמב"ם מתכוון, 'כל עת שיתחנן' ישנו קדיש אחרי זה. א"כ זה לא דוקא כאשר חז"ל תיקנו. הרי לא חז"ל תיקנו את הסליחות, אין בשום מקום בספרי חז"ל זכר לכך. רק הגאונים, כגון רב עמרם גאון, הזכירו את הסליחות. ועל כך כתוב, להגיד קדיש אחרי כן. ש"מ כי זה לאו דוקא חז"ל, אלא אפי' אם הגאונים מצאו צורך כדי לעורר את הלבבות, ולהגיד סליחות ותחנונים, גם על זה אומ' קדיש. לא משנה איזה 'תחנונים', הם יכולים להחליט, לאו דוקא חז"ל. אפילו שזהו משהו חדש.

במלים אחרות, אינני מסכים למה שהוא כתב. דהיינו, נכון שזה לא מ'סדר הציבור', ונכון שלא חייבים. הוא צודק שלא חייבים. אבל מ"מ אם רוצים, יכולים להגיד.

אולי בעצם זאת כעין פשרה, בין שניהם. אותו חכם טען שצריכים להגיד קדיש, והוא – בעל אמרי פי – אומר שלא צריך. ואני אומר ששניהם צודקים. למרות שזה לא חיוב, אבל יש מקום להגיד קדיש אם רוצים.

*

ועדיין צריכים להבין, מהו הגדר שהרמב"ם כתב, 'יתחנן מעט'. הוא לא הגדיר לנו היטב, מהו זה ה'מעט', אשר נגרר עם סדר היום. לכאורה הדבר אינו ברור במדויק.

מה שאנחנו יודעים, לכל הפחות, כי זהו מה שאנו אומרים אחרי ובא לציון, י"י אלהי ישראל וגו' שמרה זאת לעולם וגו', ברוך אלהינו וכו'. א"כ זה בודאי נקרא 'מעט'. שתי פסקאות. משא"כ הסליחות שאומרים בחודש אלול, שהם בודאי נחשבים הרבה.

ישנם לנו כאן, שני קצוות. יש לנו מעט, ויש לנו הרבה. היכן בדיוק הגבול? איננו יודעים. אבל בכל אופן, אפילו על מזמור אחד, אם רוצים להגיד רבי חנניא וקדיש, יכולים. אבל אי אפשר לומר שחייבים, כי יתכן להגיד שזה 'תחנונים',

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: 'בחייכון' היינו הציבור הנמצאים כאן. ש"צ מדבר בלשון נוכח כלפי הציבור, בחייכון, וביומיכון, והוסיף בחיי מרנא ורבנא משה בן מיימון. זה בהמשך, וא"כ אינו נוגע לנ"ד.

שאלה מהקהל: לגבי רבי חנניא וכו', דוקא מי שאומר את הקדיש, הוא זה שצריך לומר זאת?

תשובת מרן שליט"א: הציבור צריכים להגיד. אם הוא אומר בקול, זה בכדי למשוך את הציבור איתו, שישמרו לב ויגידו. אבל כל הציבור צריכים להגיד זאת, או לפחות לשמוע. כי אחרת, יוצא שלא הועיל דבר זה. הרי צריך שעשרה ילמדו, ויסיימו באגדה, כדי שיאמרו איש"ר בשמחה, כי מילי דאגדתא מושכים את הלב (עי' בן יהוידע להגרי"ח שלהי מסכת סוטה). לכן כל הציבור צריכים להגיד רבי חנניא. הש"צ הוא רק פותח, ובדרך-כלל הרב או חזן בית-הכנסת, אבל לא שהש"צ אומר זאת לבדו וממשיך את הקדיש.

אבל לפי מה שאמרנו, יש מקום אפילו בלי זה, דהיינו אפילו המזמור בלבד. אולם עדיף ככה לרווחא דמלתא, כיון שהעניין אינו מפורש. שיתאים גם מצד רבי חנניא, וגם מצד המזמור. שיהיה 'חלק' מכל הבחינות. יותר טוב כך. מהיות טוב וגו'.

והמקב"ה ידריכנו תמיד ללכת בדרך הטובה והישרה, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם

הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן

דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על

כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת,

להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת

למעין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר

להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

בברכת התורה

הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050-4140741

שאינן אותו ברמב"ם ובסדרי קדמונינו נע"ג. לכן התחכמו ואמרו, רבי חנניא וכו'. כי לגבי עיקר הקדיש, שהוא יהא שמיה רבא וכו', בודאי שישנו מקום לחיוב. רק לעניין מה נגיד בסוף, הנהיגו לומר על ישראל ועל רבנן. ואם תשאל, היכן 'רבנן'? התשובה היא, כי כבר הזכרנו אחד מהם, ר' חנניא בן עקשיא.

ברם לפי קושטא במלים 'על ישראל ועל רבנן' אין הכוונה על חז"ל, אלא חכמי דורנו. והראיה מזה שממשיכים 'על תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין באורייתא, די באתרא הדין וכו'.

כבר הבאתי בס"ד בכמה מקומות את מה שכתב רבי יצחק ונה זצ"ל, לגבי השאלה למה אומרים 'קדיש דעתיד'? מה הדבר קשור עכשיו, 'דעתיד' לחדתא עלמא ולאחאה מיתיא? אלא הכוונה היא, כי כיון שמזכירים בלימוד את שמות החכמים, אזי הם מתעוררים בקברם, כמו שדרז"ל מפסוק [שיר השירים ז', י'] דוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים, וחושבים שהגיעה תחית המתים. ומצפים לשוא. לכן אנחנו מרגיעים אותם, כי כעת אמנם זה לא תחית המתים, אבל הדבר יתקיים לעתיד לבוא.

אבל מ"מ על ישראל ועל רבנן, אין המדובר באותם 'רבנן' שלומדים בספרים, כגון התנאים רבי יהודה ורבי יוסי, והפוסקים הרמב"ם והב"י, וכל כיו"ב. אלא הרבנים שבדור שלנו, הרבנים שבחיים.

בכל אופן, הכל הולך אל מקום אחד. כי אמנם אין קשר ל'על ישראל ועל רבנן', עם 'לאחאה מיתיא'. אלו הם שני דברים שונים. אבל כדי שיתאים עניין תחיה"מ כאן, אליבא דמהרי"ו, הקדימו להזכיר את ר' חנניא.

ישנה סיבה למה בחרו דוקא את המאמר הזה, רבי חנניא וכו', בגלל שהוא היה יתום, לא היו לו בנים, לכן קבעו זאת לזכר עולם, שם טוב מבנים ומבנות, כמו שהעלה מהרי"ץ בעץ חיים. העיקר לומר בסוף מאמר אגדה, אבל חשוב בעיקר רבי חנניא וכו'. גם אחרי במה מדליקין, אומרים אמר רבי אלעזר וכו', לשבח תלמידי חכמים.

שאלה מהקהל: אולי ישנה ראייה לכך, כי בזמן הרמב"ם הם אמרו 'ובחיי מרנא ורבנא הרמב"ם'?